Эхэ байхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-һээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1995 ЯНВАРЬ 27
Үбэлэй һүүл улаагшан үхэр һарын 26
ПЯТНИЦА
Гарагай 6
№ 17 (19111)
Газетын сэн
Хэлсээтэ сэн.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ГУРБАДАХИ СЕССИ

Буряад Республикын Арадай Хуралай гурбадахи сессиин четвергын үдэр хүдэлмэриеэ үргэлжэлүүлэв. Арадай Хуралай депутадууд сессиин зүйлдэ оруулгаһан «Чечнядахи байдаһан асуудал хаража үзэбэ. Тус асуудалаар Буряад Республикын дотоодын хэрэгүүдэй министр **Малашников**, Буряад Республикын сэрэмиссарай орлогшо **А. С. Круглов** мэдээ-лэлтэй хэбэ. Тэдэнэр Буряад Республикада болоһан сэрэгэй частьнуудһаа болон Дотоодо-рэгүүдэй министерствын мэдэлдэ байдаг разделениинүүдһээ хэды хүн Чечня хүрэгдэгдэ гэжэ тодорхой тоонуудые дурдаа. Тэдэнэй соохоо Буряад Республикада ажаллаһан, албанда абтаһан 254 хүн Чечня болон Москва худар эльгээгдэ гэжэ мэдэгдэв.

Арадай Хуралай депутат Л. С. Шилов Екатеринбург хото ошожо, Буряад Республикаһаа эльгээгдэһэн полкын сэрэгшэдые үдэшэжэ ябаһан тухайгаа хөөрэжэ үгөө. Буряад Республикын Арадай Хурал Россин Президентдэ, Правительствада тусхай бэшэг эльгээхэ тухай шиидхэбэри абаа.

Удаань «Буряад Республикын нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын хараа бодомжонууд тухай» асуудалаар Буряад Республикын Газар нютагуудай ба үндэһэтэдэй талаар комитедэй түрүүлэгшэ **С. Н. Булдаев** элидхэл хэбэ.

Тус элидхэлые зүбшэн хэлсэлгэдэ Арадай Хуралай депутадууд **В. А. Смолин, А. И. Кардаш, В. И. Сафронов, В. И. Яковлев, Н. М. Антонов, Л. С. Шилов, Г. А. Айдаев, В. К. Кукшинов, Б. Ц. Семенов** болон бусад хабаадаба.

«Буряад Республикын нютагай өөһэдынгөө хүтэлбэрилгын хараа бодомжонууд тухай» асуудал зүбшэн хэлсэлгэдэ Россин Федерациин Гүрэнэй Дүүмын Нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын комитедэй түрүүлэгшэ **А. Я. Слива** хабаадажа, дэлгэрэнгы үгэ хэлэһэн байна.

Арадай Хуралай сесси Буряад Республикын нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын хараа бодомжонуудые һайшааха гэһэн шиидхэбэри баталан абаба.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо **А. Д. Карнышев** нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудай хүдэлмэри тухай хэһэн социологическа шэнжэлгын дүнгүүдые сонсохоо.

Сесси мүнөөдэр хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлхэ.

РЕСПУБЛИКЫН ШАГНАЛНУУД ХҮНДЭТЭЙ БАЙХА ЁҺОТОЙ

Буряад Республикын нэгдсэн зарлалай Арадай Хуралай гурбадахи сессиин хүндэтэй түрүүшын хоёр үдэр урагшатайгаар явуулагдаа гэжэ һанагдам. Зүгөөр сессиин эхи үдэрэйнь хүдэлмэриеэ шэрэдэг томо маршабар соо зоогдорогшоо, хойшоошье ябаа болиһондо адилгаа гэхэдэ, алдуу ой хаш.

Буряад Республикын Арадай Хуралай гурбадахи сессиинаар 26 асуудал хэлсэгдэхээр харааа байгаа юм. «Буряад Республикын Арадай Хуралай», «Буряад Республикын Арадай Хуралай статус тухай», «Буряад Республикын Правительствын тухай» гэхэ мэтэ. Республикын үшөө олон хуулинууд батаабтаха ёһотой гээд байнабди. Зүгөөр хуулинуудай проектнүүд Хуралай комитедүүдэрэгэ һайнаар бэлдэгдэб гэһэн асуудал бишуу. Хэрбээ хуулин проектнүүд, мүн асуудалнуудай бүхы талаһаа гүнзэгэ хаража үзэгдэһэн, бэлдэһэн байбал, сессиин тэдэ проектнүүдые статьягаарнь хаража, һураагүй хүнгэн һэн.

Буряад Республикын Правительство тухай» Буряад Республикын Хуулин нэгдэхи орлогдо Спасовай хэһэн «Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшэ» тухай» элидхэл сессиилгээр хоёрдохи үдэрэй ажлыг байха үедэ зүбшэн хэлсэлгэ дээрэ тус хуулиин асуудалые, энэ хүдэлмэриньхаа ябаалые һанууулгаа бэлэй. Олон депутат бодожо, һанамжа, санууудаа оруулба. Харин гэхэдэ, ойлгосогүй, тодорхой бэшэ зүйлнүүд олон байгаа ха юм. Жэшээлхэдэ, Буряад Республикын Правительствын гэшүүд ямар ушарта туршаалһаа буулгагдахаб, туршаалаа орхижо болохоб гэһэн асуудалаар нилээд дэлгэрэнгы хөөрэлдөөн эхилшоо һэн. Тус асуудал шиидхэлгэдэ Президент — Правительствын Түрүүлэгшэ. Арадай Хурал ямар үүргэ дүүргэхэ ёһотойб. Арадай Хуралай депутадуудай дуугаа үгэлгын үедэ хэды процентые абаба. Правительствын гэшүүн туршаалһаа буулгагдангүй үлэхэб гэхэ мэтэ жэжэ асуудалнууд туршаа һанамжануud олошорбо.

Арадай Хуралай депутат Г. А. Дождикова бодожо, удаадахи статья соо «Арадай Хуралай комисси болон комитедүүд» гэһэн үгэнүүд һуурияа олоогүй байна, «комитедүүд» гэһэн үгэнь «комисси» гэһэн үгын урда тээнь бэшэгдэхэ ёһотой гэжэ хэлэбэ. Депутадууд нимэ заһабари дэмжэхэ ёһоороо дэмжээ. Гэбэшье нимэрхүү заһабаринууд Хуулиин проект бэлдэжэ байха үедэ оруулха аргагүй байба гээшэ гү?

Иигэжэ бэшэхэдээ, хуулиин проектнүүд сессиин эхилхэһээ урда хаража үзэгдөөгүй гэжэ баталхаяа һанана бэшэбди. Гэбэшье Арадай Хуралай комитедүүдтэ ажалладаг депутадуудай, юристнүүдэй бодомжолжо үзэхөөр юумэн эндэ бии гэжэ һанахаар.

Баалалта-зонхилолгын жэлнүүдтэ, нэгэ талаараа амаршье гээшэ һэн ха. Туристаар хари гүрэн, илангаяа капиталис гүрэн гарахада, бүлэг бүхэндэ бүргэд нюдэтэй адагынь хоёр хүбүүд гаралсажа, алхам бүхэниеттэй үдэр, һүнигүй адуулалсадаг байгаа гэдэг. Мүнөө олонхи зон хариин оронуудые киноһоо бэшэ ондоо аргаар харахаяа болинхой. Энэнь бүришье амар.

Зүгөөр хариин оронуудай эрхэтэд гэжэ манай эндэ бүри исалшанхай. Тэдэнэй манай эндэ байлгые гуримшуулха хуули заабол хэрэгтэй. Тиимэһээ үдын хойно «Буряад Республикын газар дээрэ хариин оронуудай эрхэтэдэй байха гурим тухай» гэһэн хуули харагдаба.

— Һая хотоор ябаба гээшэб. Урдаһаамни гушаад хитадууд өөһэдынгөө ороной хотодо ябаһандал алхалалдана. Хариин оронуудай эрхэтэдэй республикада байлгые заабол гуримшуулха хэрэгтэй, — гэжэ республикын прокурор А. Ф. Покацкий хэлэбэ. Харин Верховно Сүүдэй түрүүлэгшэ А. О. Хориноев Россин Федераци хүнэй эрхэнүүдые хүндэлхэ тухай уласхоорондын хэлсээнүүдтэ орожо, зохихо уялга абанхай, харин энэ талаар дурадхагдаһан хуулиин хорилтын, хэнээлтын хэмжээнүүд уласхоорондын нормонуудтай тааралданагүй гэжэ тоолоно. Тингээдшье «Буряад Республикын эрхэтэн байлга тухай» Хуули абтаагүй байна. Эдэ ушарнуудые хараада абан, тус хуулие абажа яараһанай хэрэггүй гэһэн һанамжа үгэ хэлэгшэ элирхэйлбэ. Гэбэшье хариин зоной үдэрһөө үдэртэ улам олоор ерэжэ байһан мүнөө сагта энэ хуули абаха хэрэгтэй гэжэ тоолоод, тэрэниие статья статьягаарнь харахаһанай һүүлдэ баталба.

Удаань республикын Правительствын дурадхаһан «Буряад Республикын гүрэнэй шагналнууд тухай» Хуулиин проект депутадуудай анхаралда табигдаба. Мүнөө үедэ бүри Буряадай АССРэй «Шагналгануud болон гүрэнэй шагналнууд тухай» зарлиг баримталагдадаг юм байна. Буряад Республикын дээдын шагнал болодог Хүндэлэлэй грамота, хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдые олгоходоо, табидаг эрилтэнүүдые шангадхаха хэрэгтэй гэжэ олонхи депутадууд тоолоно. Тиихын тула олон олон һалбари, мэргэжэлэй нэрэ зэргэнүүдые нэгэдүүлжэ, Буряад Республикын промышленностиин, агропромышленна комплексын, хангалгын һалбариин гэхэ мэтэ томо томо һалбаринуудаар хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдые олгохо хэрэгтэй гэжэ һанамжалагдаа. Гэхэ зуура зүбшэн хэлсэлгын эсэстэ тус тус һалбари, мэргэжэлэй хүндэтэ нэрэ зэргэнүүд зарим тэды үсөөлэгдэбэшье, бүри томо бүлэгүүдээр нэрэ зэргэнүүдые олгохо гэһэн дурадхал дэмжэгдээгүй. Тэрэшэлэн габьяата багша, арадай багшын орондо —эрдэм һуралсалай габьяата хүдэлмэрилэгшэ, габьяата врач, арадай врачай орондо — элүүрые хамгаалгын габьяата хүдэлмэрилэгшэ болгохо гэһэн дурадхалые депутат багшанар, врачнар зүб буруушаагаа гэжэ һанагдана. Шагналнуудые олгоходоо табидаг эрилтэнүүдые үнэхөөрөөшье шангадхаад, хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдэй списогые үшөө һайса хаража үзэхэ гэжэ тоолоод, депутадууд энэ хуулиие нэгэдэхи уншалгаар һайшааба.

С. ОЧИРОВ,
Н. БАДМАРИНЧИНОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: сессиин үедэ.
С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ЯПОНЬОО РОССИН ФЕДЕРАЦИДА БАЙДАГ ЭЛШЭН САЙД ГОСПОДИН ВАТАНАБЭДА

Парламентын Түрүүлэгшэдэй палатын Түрүүлэгшэ госпожа ТАКАКО Ватанабэдэ иигэжэ дамжуулна:

Та хүндэтэй ехэ ехэр хүдэлжэ, Таны ойлгоондо айхабтар ехэ ехэр үүдхэһэн, гарзаа ушаруулһан тухай, хүдэлмэрэй райондо ойлгогдоогоогоо зоной наһа баһаа гэмтэһэн тухай дуулгаа сэдьхэлээ ехэдэр ойлгодоо, наһаагаа зоболоо.

Наһа барагшадай түрэлхидтэ, дүтынь хүнүүдтэ, манай ханн барисаанай, харилцаа холбооной улам түргэнөөр хүгжэжэ байһан бүхы ямар арадта республикын Парламентын-Арадай Хуралай үмэнэһөө, Буряад ороной бүхы хүн зоной зүгһөө гүнзэгы шаналал гашуудал дамжуулхыетнай гүйнабди.

Михаил СЕМЕНОВ,
Буряад Республикын Парламентын-Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ.

ШАГТЫ, ТАНИЛСАГТЫ:

1 нюурта. Дэлгүүр: Ехэ арга өөдэрхэ. Семенов: «Саашадаа замуудтай». Хүдөө ушэнжэлэл. Д. Донов: «Мал ажалай байдал?» Манай хоорондо. Т. Цыренова: Министерствын түрүүлэгшэ. Зүбшэн хэлсэлгэ. Энэ хүдэлмэриньхаа ябаалые һанууулгаа бэлэй. Олон депутат бодожо, һанамжа, санууудаа оруулба. Харин гэхэдэ, ойлгосогүй, тодорхой бэшэ зүйлнүүд олон байгаа ха юм. Жэшээлхэдэ, Буряад Республикын Правительствын гэшүүд ямар ушарта туршаалһаа буулгагдахаб, туршаалаа орхижо болохоб гэһэн асуудалаар нилээд дэлгэрэнгы хөөрэлдөөн эхилшоо һэн. Тус асуудал шиидхэлгэдэ Президент — Правительствын Түрүүлэгшэ. Арадай Хурал ямар үүргэ дүүргэхэ ёһотойб. Арадай Хуралай депутадуудай дуугаа үгэлгын үедэ хэды процентые абаба. Правительствын гэшүүн туршаалһаа буулгагдангүй үлэхэб гэхэ мэтэ жэжэ асуудалнууд туршаа һанамжануud олошорбо.

2 нюурта. Гарагшадай ба гаража байдаг хүүдэһэн. Энэ удаа дооромбо лама, «Бэлигүүн толине» бэшэгшэ, Эрдэнэ-Хайбзан Галшиевта зорюулагдана.

4-дэхи нюурта. Сагаалганые үгтүүлэг. Н. Нанзатов: Арадаймнай урданай һайндэр тухай». Агуу Илалтын 50 жэлэй ойдо. Т. Бадмаева «Заабари, зүбшэлоо үгэһөөр». Б. Орсодоева. «Чипполиный ушаралта ябадалнууд». Спорт. Дэлхэйн һоолиной дээжэһээ.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТОГТООЛ

«БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛ ТУХАЙ» БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ХУУЛИИЕ ДАХИНАА ХАРАЖА ҮЗЭХЭ ТУХАЙ

«Буряад Республикын Арадай Хурал тухай» Буряад Республикын Хуулиие Президентын бусаанаа үщарһаа Буряад Республикын Арадай Хурал **иигэжэ тогтообо:**

1. «Буряад Республикын Арадай Хурал тухай» Буряад Республикын Хуулиин 4-дэхи, 5-дахи, 11-дэхи статьянуудые Буряад Республикын Президентын буруушаһые дэмжэхэ.

2. «Буряад Республикын Арадай Хурал тухай» Буряад Республикын Хуулиие Президентын буруушаһые хараадаа абажа баталха.

3. Гараа табихынь, олоной дунда тараахынь тула тус Хуулиие Президентдэ эльгээхэ.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. СЕМЕНОВ.

Улаан-Үдэ, хото.
1995 оной январиин 24.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТОГТООЛ

«ХАРИИН ГҮРЭНҮҮДЭЙ ЭРХЭТЭДЭЙ БОЛОН ХЭНЭЙШЬЕ ЭРХЭТЭН БЭШЭ ХҮНҮҮДЭЙ БУРЯАД РЕСПУБЛИКАДА ЕРЭЭД БАЙХА ГУРИМ ТУХАЙ» БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ХУУЛИ ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хурал **иигэжэ тогтооно:**

1. «Хариин гүрэнүүдэй эрхэтэдэй болон хэнэйшье эрхэтэн бэшэ хүнүүдэй Буряад Республикада ерээд байха гурим тухай» Буряад Республикын Хуулиие баталан абаха.

2. Гараа табихынь болон олондо соносхохынь тула Буряад Республикын заагдаһан Хуулиие Буряад Республикын Президентдэ дамжуулха.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. СЕМЕНОВ.

Улаан-Үдэ, хото.
1995 оной январиин 25.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТОГТООЛ

«БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ГҮРЭНЭЙ ШАНГУУД ТУХАЙ» БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ХУУЛИИН ПРОЕКТ ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хурал **иигэжэ тогтооно:**

1. «Буряад Республикын Гүрэнэй шангууд тухай» Буряад Республикын Хуулиин проектые нэгэдэхи уншалгаар баталан абаха.

2. Ороһ дурадхалнууд болон ажаглалтануудые хараада абан, заагдаһан Хуулиин проектые һайжаруулан заһаад, ээлжээтэ сессиин дээрэ хоёрдохи уншалгаар Арадай Хуралай үзэмжэдэ табиха гээд гүрэнэй байгуулламжын, шотагуудай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын, хуулиин гаргалгын, хуули ёһын болон хуулида гуримай талаар Арадай Хуралай комитедтэ даалгаха.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. СЕМЕНОВ.

Улаан-Үдэ хото. 1995 оной январиин 25.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТОГТООЛ

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ГЭШҮҮД ТУХАЙ

Буряад Республикын Конституциин 74-дэхи статьятай зохилдуулан, Буряад Республикын Арадай Хурал **иигэжэ тогтооно:**

Буряад Республикын Правительствын гэшүүдые томилхо зүбшөөл Буряад Республикын Президентдэ үгэхэ:

Буряад Республикын промышленностиин, элшэ хүсэнэй, транспортын министрээр **Владимир Васильевич Переллевые;**

Буряад Республикын Залуушуулай хэрэгүүдэй, туризмын, физическэ культурын ба спортын талаар гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшээр **Семен Владимирович Мантуровые** томилхо зүбшөөд Буряад Республикын Президентдэ үгэхэ.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. СЕМЕНОВ.

Улаан-Үдэ хото,
1995 оной январиин 24.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТОГТООЛ

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН КОНСТИТУЦИОННО СҮҮДЭЙ ТҮРҮҮЛЭГШЫЕ ТОМИЛХО ТУХАЙ

Буряад Республикын Конституциин 74-дэхи, 86-дахи статьянуудтай, «Буряад Республикын Конституционно Сүүд тухай» Буряад Республикын Хуулиин 6-дахи статьягай 2-дохи хубитай зохилдуулан, Буряад Республикын Арадай Хурал **иигэжэ тогтообо:**

Буряад Республикын Конституционно Сүүдэй түрүүлэгшээр **Олег Валентинович Хышиктуевые** томилхо.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. СЕМЕНОВ.

Улаан-Үдэ хото,
1995 оной январиин 24.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТОГТООЛ

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН КОНСТИТУЦИОННО СҮҮДЭЙ СУДЬЯНАРЫЕ ТОМИЛХО ТУХАЙ

Буряад Республикын Конституциин 86-дахи статьятай, «Буряад Республикын Конституционно Сүүд тухай» Буряад Республикын Хуулиин 6-дахи статьягай хоёрдохи хубитай зохилдуулан, Буряад Республикын Арадай Хурал **иигэжэ тогтообо:**

Буряад Республикын Конституционно Сүүдэй судьягаар томилхо гэбэл:

Мурзина Елена Александровнае,

Улымжиев Андрей Дашаевичые.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. СЕМЕНОВ.

Улаан-Үдэ хото.
1995 оной январиин 24.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТОГТООЛ

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ЗАЛУУШУУЛАЙ ХЭРЭГҮҮДЭЙ БА СПОРТЫН ТАЛААР КОМИТЕДЫЕ ХУБИЛГАХА ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хурал **иигэжэ тогтообо:**

1. Буряад Республикын Залуушуулай хэрэгүүдэй ба спортын талаар комитедые Буряад Республикын Залуушуулай хэрэгүүдэй, туризмын, физическэ культурын ба спортын талаар гүрэнэй комитет болгон хубилгаха.

2. Тус тогтоол баталагдан абтаһаннаа хойшо хүсэндөө орохо.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. СЕМЕНОВ.

Улаан-Үдэ хото,
1995 оной январиин 24.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТОГТООЛ

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН КОНСТИТУЦИДА ХУБИЛАЛТАНУУД БА НЭМЭЛТЭНҮҮДЫЕ ОРУУЛХА ТУХАЙ АСУУДАЛААР АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОЁРДОХИ СЕССИ ДЭЭРЭ ҺУНГАГДАҺАН БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ КОМИССИИН ХҮДЭЛМЭРИИН ДҮНГҮҮД ТУХАЙ

Буряад Республикын Конституцида хубилалтануud ба нэмэлтэнүүдые оруулха тухай асуудалаар Арадай Хуралай хоёрдохи сесси дээрэ һунгагдаһан Буряад Республикын Арадай Хуралай комиссиин хүдэлмэриин дүнгүүд тухай» Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо А. Д. Карнышевай элидхэлые шагнаад, Буряад Республикын Арадай Хурал **иигэжэ тогтообо:**

1. Буряад Республикын Конституцида хубилалтануud ба нэмэлтэнүүдые оруулха тухай асуудалаар Арадай Хуралай комиссиин дурадхалнуудые һайшааха.

2. Буряад Республикын Арадай Хуралай гурбадахи сессиин зүбшэхэ зүйлдэ «Буряад Республикын Конституцида хубилалтануud бэ нэмэлтэнүүдые оруулха тухай» асуудал нэмэжэ табиха.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. СЕМЕНОВ.

Улаан-Үдэ хото.
1995 оной январиин 24.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТОГТООЛ

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН 1993 ОНОЙ РЕСПУБЛИКАНСКА БЮДЖЕДЭЙ ГҮЙСЭДХЭЛ ТУХАЙ ТООСООЕ БАТАЛХА ТУХАЙ

1993 оной республиканска бюджедэй гүйсэдхэлэй дүнгүүдые шагнаад, Буряад Республикын Арадай Хурал **иигэжэ тогтообо:**

Олзо оршын талаар 146489 миллион түхэриг, гаршын талаар 141508 миллион түхэриг, олзо оршонь гаршаһаа 4981 миллион түхэригөөр дээшээ байхаар Буряад Республикын 1993 оной республиканска бюджедэй гүйсэдхэл тухай тоосоое баталха.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. СЕМЕНОВ.

Улаан-Үдэ хото.
1995 оной январиин 24.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТОГТООЛ

«БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ДЕПУТАДАЙ СТАТУС ТУХАЙ» БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ХУУЛИ ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хурал **иигэжэ тогтообо:**

1. «Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадай статус тухай» Буряад Республикын Хуули баталха.

2. Тус Хуулида гараа табихыень, олондо тараахынь тула Буряад Республикын Президентдэ эльгээхэ.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. СЕМЕНОВ.

Улаан-Үдэ хото.
1995 оной январиин 25.

ХАМБЫН ДАСАНАЙ ТҮРҮҮШЫН СҮМЭ УЛААН-ҮДЭДЭ АРАМНАЙЛАГДАБА

Январиин 26-да Улаан-Үдэдэ Дээдэ-Онгостойдо хамбын дасанай түрүүшын гурбан дабхар сүмэ арамнайлагдаба. Арамнайн уншалгые Бакула римбүүшэ хүтэлжэ, Ешн-Лодой римбүүшэ, Далай-ламын Россида байдаг шажанай түлөөлэгшэ Джампа Тинлэй, Россин буддын шажантанай түбэй захиргаанай түрүүлэгшэ, хамба лама Чой-Доржо хабаадаа. Арамнайн ёһололһоо репортаж Сагаалганай дугаарта гараха.

Н. БАДМАРИНЧИНОВ.

СОНОСХОЛ

Январиин 28, 29, 30-да 18 сагта «Арьяа-Баала» нэгэдэлдэ (Буряадай филармониин 3-дахи дабхар) Далай-ламын шажанай түлөөлэгшэ Джампа Тинлэй Бурхан багшын Ном суртаал тухай хэшээлнүүдээ үргэлжэлүүлхэнь.

Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэрхэ

СААШАДАА ХҮГЖЭХЭ ЗАМУУДНАЙ

Захааминай аймагай «Агротехсервис» гэжэ акционернэ бүлгэмэй гэшүүдэй суглаан Шэнэ жэлэй урда үнгэргэгдэжэ, энэ предприятиин генеральна директорэор Александр Памацыренович Цыренов дахинаа һунгагдаһан байна. Предприятиин ажал хэрэгые тогтонижоруулжа, саашадань хүгжөөхын тула ямар зорилгонуудые нэн түрүүн бэелүүлхэ байһанаа тэрэ манай газетын уншагшадта хөөрэжэ үгэнэ.

— Манай акционернэ бүлгэмэй мүнөөдэрэй экономическа хүндэ байдалда орошоо, мүн энэ байдалһаа гараха арга нөөсэнүүдэй бии байһыень ойрын сагта өөрынгөө бэелүүлхэ хараа зорилгонууд соогоо тодорхойлһон байгааб. Программынгаа зарим гол зорилгонуудыень хэлэхэ болоо һаа, миниий һанаанда, нэн түрүүн хүтэлбэрилхы зургаануудай бүридалыень дары ондоо болгон хубилгаха хэрэгтэй болоно. Хүдөө ажахын техникэ, машинануудые заһабарилжа үгэхэ, техническэ хангалга хэхэ, барилга, хамһабаринн үйлэдбэри эрхилхэ уялганууд үнэн дээрээ манһаа холодуулагданхай. Энээндэ элдэбын шалтагаанууд бии юм бээзэ. Мүнөө сагта «уян нугархай» гурим доро хүдэлжэ шадаха хүтэлбэриин захиргаанние байгуулхаар болоо гэжэ би харахашье, һанахашье байнаб. Эдэ ямар захиргаанууд байхаб гэхэдэ, маркетингын ба менеджементын албануудые байгуулха, коммерческэ таһаг үргэдхэхэ хэрэг болоно.

Нээмэл түхэлэй акционернэ бүлгэм хадаа манай бухы акцинуудай 51 процентнь үйлэдбэрилэгшэдэй гартань байна. Ушар тиимэһээ таряашадай ажахынуудай эблэлнүүдтэй, хамтын-хубаарилгын ажахынуудтай кооперацн болон нэгэдэһэн хадаа бидэ хангалгын предприяти болонобди. Маниие бултыемнай этигэмжэтэ нюурнуудаар түлөөлһэн хамтын суглаан хүтэлбэрилжэ байха ёнотой юм.

Эндэһээ харахада, өөһэдынгөө үйлэдбэриие эрхилжэ олоһон олзо оршоһоо хүтэлбэрилхы зургаанайнгаа аппарадые тэдхэхэ, акционернэ бүлгэмэй хүдэлмэрилэгшэдэй салин хүлһыень мүнгэ зөөреэр хангаха ёнотой байна. Харин таряашанай ажахынуудай эблэлэй, хамтын-хубаарилгын ажахынуудай болон фермернүүдэй ажахынуудай акционернүүдэй өөһэдынь зөөри зөөшэһөө, мүн тэдэнэрһээ ороһон хубинн түлбэриһөө акционернэ бүлгэмэй саашанхи хүгжэлтэнь дүлдыдаха үшартай гээшэ. Акционернэ бүлгэмэй бүтээһэн ажалай ба хангалгын түлбэриһөө ороһон олзо оршоһоо ажахынуud болон «Агротехсервис» гэжэ акционернэ бүлгэм хоёрой хоорондохи тоосоон хэгдэхэ ёнотой.

Энэ программаяа бодото дээрэнь бэелүүлхын тула бидэ таряашанай ажахы бүхэнтэй ёнотойгоор хүдэлхэ, тэрээнтэеэ суг хамта хэлсээ харилсаанай (тэрэ тоодо трактор гү, али автомашина бүхэнэй техническэ хангалга ба техническэ заһабарилга хүүлэхэ хэлсээ баталха хүрэтэр) онол арга зохёохо ушартай болонобди. Жэшээлхэдэ, таряашанай ажахынуудай эблэл, хамтын-хубаарилгын ажахынууд болон фермернүүд һүүлэй хоёр жэлэй хугасаа соо дүн хамта элдэб түхэлэй 58 трактор, 98 автомашина болон бусад олон тоото техникэ худалдажа абанхай. Тэдээнһээ гадуур эдээндэ хуушарһан машина, техникэ баһал олон бии ааб даа. Таряашанай ажахынуud, фермернүүд мүнгэ зөөригүй, түлэхэ арагагүй дээрэһээ техническэ хангалга ба техническэ заһабарилга хүүлэнэгүй ха юм. Ушар тиимэнээ бидэ фьючерскэ гэхэ гү, али ашаг олзотой хэлсээнэй онол арга нэбтэрүүлхэ баатай болонобди. Энэмнай юун шэнэ арга гээшэб гэбэл, ерэхэ ургасаар, мяха һу бэлэдхэжэ үгэлгөөр тоосоогоо хэхэ ёнотойбди. Тэрээнһээ гадна ажахынуудта техническэ хангалга хэхэ стационарна пунктнуудые байгуулхадань түһаламжа үзүүлхэбди гэхэ гү, али өөһэдынгөө хүсөөр эмхидхэжэ үгэхэбди.

Акционернэ бүлгэмэйнгөө дэргэдэ машина болон түхеэрэлгэнүүдые хүлһөөр хэрэглэхыень үгэхэ түсхай пункт байгуулхадаа, ажахынуудые техникээр хангаха эрилтыень дүүргэхэ үшөө нэгэ шухала асуудал шиидхэхэ болонобди. Хүлһөөр хэрэглэхыень үгэхэ түсхай пунктынгаа паркые техническэ хэрэгсэлнүүдээр хангахын тула шэнэ машинануудые, түхеэрэлгэнүүдые, мүн дэлгүүр дээрэһээ хэрэглэгдэһэн техникэ худалдажа абаха ёнотойбди. Энэ пункт байгуулхадаа, технологическа тодорхой шэглэлтэй хүдэлмэри бүтээхэ аргатай машина, техникээр хангаха хэрэгтэй. Жэшээлхэдэ, үбһэ бэлэдхэхэ гэбэл, ногоо сабшаха, тармаха, һүрилхэ үгышье һаа, бэлэдхэхэ, ашаха, зөөхэ ба нуга сабшалан, поли дээрэ үтэгжүүлгэ оруулха түхеэрэлгэнүүд хэрэгтэй болодог ааб даа. Эдэ техникэ нэн түрүүн пунктда байха жэшээтэй. Энэ асуудалые директорнүүдэй совет дээрэ табижа, зүб тээшэнь шиидхэхэ ёнотойбди.

Хоёрдохёор, бидэ мүнөө автопаркынгаа хүсөөр ажамидаржа байнабди. Автотранспортдаа саашадаашье найдалаа буурахагүй, тэрээндээ анхаралаа хандуулхабди. «Недр» гэһэн бага предприятитай, Улаан-Удын ЗББтэй (бетонно блок бүтээдэг завод) ашаануудые шэрэхэ хэлсээнүүдые баталанхайбди. Эдэнэрэй түлбэреэ саг соогоо түлэжэ шадаашьегүй һаань, туф гэһэн материал шэрэлгэээ саашадань үшөө үргэдхэхөөр хараалнабди. Эндэ бидэ маркетингын албанай хүсөөр коттеджын гэрнүүдые, гаражуудые барилгада бетонно блогуудые хэрэглэхээр энэ заводтой харилсаагаа улам үргэдхэхэ байнабди. Тэрээнһээ гадна техническэ хангалгаяа үргэдхэхэ, маркетингын албантай холболдуулан, РММ-тэй гэхэ гү, али заһабарилгын-механическа мастерскойтой суг хамта автотранспортна техникэ заһабарилдаг болохо ёнотойбди.

Гурбадахяар, хамһабариингаа үйлэдбэриие саашадань үргэн дэлисэтэйгээр хүгжөөхоор түсэбленэбди. Барилгын модо бэлэдхэжэ, хюроодэхэ, шабын түмэроор «Рабица» гэжэ түмэр сеткэ бүтээхэ, шпагадаар оохор бэлэдхэхэ гэхэ мэтэ ажал барагдаха бэшэл даа.

Дүрбэдэхеэр, хэрэглэгдэдэгүй үйлэдбэриингээ байрануудаа, хоһон талмайнуудаа арендээр үгэхэ байнабди. «Поиск» гэжэ бага предприяти мүнөө манай предприятиин байра арендээр абанхай. «Экстра» гэжэ бага предприятитай хэлсээн хэгдэжэ байна.

Тиихэдэ шэнэ ямаршье дурадхалнуудтай инвесторнуудые бэдэржэ, хэлсээ хэхэ талаар ажал ябуулхабди. Хүнгэн автомобильнуудта техническэ хангалга хэхэ талаар «Мотом» гэһэн акционернэ бүлгэмтэй хөөрэлдөөн мүнөө боложо байна. Манай райондо агро-хангалгые саашадань хүгжөөхэ талаар тус бүлгэмэйхид арга боломжотойшье, мүн өөһэдөө ехээршье хүсэнэ. Юуб гэхэдэ, тэдэнэр «Недр» гэһэн бага предприятитай суг Зэмхын уурхай ашаглаха хүсэлэнтэй юм ха. Мүн бэшэ ондоошье ажал хэхэ түсэбтэй.

Бүлгэмэйнгөө хүдэлмэрилэгшэдые мяхаар, һөөр, огородой эдеэгээр хангахын тула өөһэдынгөө хамһабариин ажахые үргэдхэхэ ёнотойбди. Хилээмэ бариха бишыхан пекарни нээхэ түсэб манда бии.

Манай предприятиин энэ хүндэ хүшэр сагта яагааб ажамидарха ба саашадаа хүгжэхэ тухайнь багаханаар хоорэжэ үгэбэб. Урдаа табиһан хараа зорилгонуудаа бэелүүлхэ арга боломжо гүйсэд бии. Энэ арга боломжомнай хадаа ажалша һайн коллектив болоно. Дэлгүүрэй оршон байдалда ажалша коллективээ алдаагүймнай, ехэл һайн. Тиимэһээ бидэ эдэ үдэрнүүдтэ гансал ажамидарха бэшэ, мүн предприятиие саашадань ашаг үрэтэйгөөр хүгжоохэ ёнотойбди.

А ЦЫРЕНОВ,
«Агротехсервис» гэжэ акционернэ бүлгэмэй генеральна директор.

Манай хөөрэлдөөн

ШЭНЭ МИНИСТЕРСТВЫН ТҮРҮҮШЫН АЛХАМУУД

Барилгын, мүн архитектурын талаар түрэнэй хоёр комитедэй ороондо 1994 оной август һарада Барилгын болон архитектурын министерство эмхидхэгдэһэн юм. Республикын олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй журналистнуудтай министр Слава Михайлович Антонов уулзажа, хэжэ байһан хүдэлмэри, хараа шэглэлнүүд тухайгаа хөөрэжэ үгэбэ.

— Тус министерство бии болгохо тухай саг соогоо, тон зүб шиидхэбэри абтаһан байгаа, — гэжэ С. М. Антонов нэн түрүүн тэмдэглэбэ. — Барилгын бухы комплекс, экономикын бусад һалбаринуудтал адли, доройтонги байдалда ороод байна. Энэ һандарал уналгые зогсоохо гээшэ министерствын гол зорилго мүн.

Нёдондо жэлэй дүнгүүд һайн гэхын аргагүй гэжэ министр тэмдэглэбэ. Республика дотор олон барилганууд зогсоогдоһон байна. Урда жэлнүүдтэй сасуулхада, 30 процентээр үсөөн гэр байра үнгэрһэн жэлдэ ашаглалгада тушаагдаа. Хирпиисэ, түмэр-бетон болон барилгада хэрэгтэй бэшэшье материалнуудай үйлэдбэриин хэмжээн эрид доошолоо.

Шалтагаануудынь гэхэдэ, республикын бюджедэй хоһоролго, мүн олонхи барилгын эмхинүүдэй һандаралга болоно. Үнгэрэгшэ жэлдэ барилгын, тэрэ тоодо барилгада хабаатай үйлэдбэридэ хүдэлэгшэдэй 15 мянганиинь ажалаа орхиһон бэйха юм.

Иимэ байдалһаа гарахын тула түбхын түрүүн бюджетнэ бэшэ мүнгэ гэр байра, мүн бэшэшье объектнүүдые барилгада хабаадуулха хэрэгтэй гэжэ С. М. Антонов тоолоно. Барилгада һомологдохо бюджедһээ гадуур мүнгэн һангай асуудалаар эохихо документнүүд бэлдэгдэжэ байна. Хоёрдохёор гэбэл, барилгын эмхинүүдые һэргээлгэ — тон шухала хэрэг.

Тус министерствын шиидхэхэ асуудалнууд олон. Энэ хадаа нэн түрүүн гэр байра барилгын программа зохёолго болоно. Энэ талаар министерство ехэ эршэмтэйгээр хүдэлнэ. 1994—1995 онуудай гэр байра барилгын программа зохёогдон табигдаа.

Буряад Республикада 600 һуурин нютаг тоологдоно. Эдээн соohоо ороидоол 240-ниинь барилгын талаар баталагдаһан генеральна түсэбтэй юм. Һууринуудта гэр байра барилгада хабаатай экологическа, бусадшье эрилтэнүүд генеральна түсэб соо харуулагдадаг. Иимэ түсэб баримталха гээшэ тон шухала. Харин аймагуудай хүтэлбэрилэгшэд энэ асуудалай ехэ удха шанартайе ойлгоногүй ха.

1995 оной түсэбүүд тухай С. М. Антонов тобшоор хэлэбэ. 600 миллиард түхэриг мүнгэн республикын барилгануудта һомологдохоор хараалагдана. Тиихэдэ Үдэ гол дээгүүрхи хүүргын барилга дүүргэгдэхээр, дулаа үгэдэг комплексдо нэмэлтэ хүсэн оруулагдахаар, мүн уушханай ханяадые эмшэлэлгын байшан, үхибүүдые аргалха үшөө нэгэ байшан энэ жэлдэ бариг дахаар хараалагдана.

«Гэр байра барилгада бусаалтагүй мүнгэн туһаламжа үгэхэ тухай Тогтоол абтаа һэн. Энэ Тогтоол хүсэндөө зандаа гээшэ гү?» гэһэн асуудалда министр нигэжэ харюусаба:

— Энэ асуудалаар бидэндэ ехэ олон зон хандадаг. Тогтоол Россин Федерацин Правительствада абтаа. Манай республикын Правительство баталһан байна. Гэбэшье бидэ нэгэшье түхэриг абаагүйбди, нэгэ үгөөр хэлээ һаа, иимэ туһаламжа үзүүлэгдэнэгүй.

Һүүлэй жэлнүүдтэ хүн зон, мүн зарим эмхинүүдшье байра хуули бусаар барина. Министрэй хэлэһээр, иимэ ушарнуудые саг дары элирүүлхэ талаар хүдэлмэри ябуулагдажа эхилээ. Тодорхойлбол, барилга хэхэ зүбшөөл үгэдэг бюро эмхидхэгдээ, мүн зүбшөөһэн тусхай саарһагүй барилга эмхидхэһэн нюурнуудта яла тохогдохо юм. Зүбшөөлгүйгөөр гаражуудые баригшадта эдэ бүгэдэ баһал хабаатай.

1994 оной дүнгүүдые хараад үзэхэдэ, хүн зоной өөһэдтөө гэрнүүдые барилгын хэмжээн эрид дээшэлээ. Ашаглалгада тушаагдаһан 25 шахуу процент гэр байрые үмсын барилгашад бодхоohон байна. Иимэ модон гэрнүүдые барихын тула газар таһалжа үгэхэ — үшөө нэгэ орёо асуудал. Газар бага, хотын хилэнүүдые үргэдхэхын аргагүй. Тарбагатайн, Ивалгын, Хяагтын аймагуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ энэ асуудал нариннаар шэнжэлхэ гэһэн даабари үгтэнхэй.

Хотын 102-дохи, 113-дахи микрорайонуудта үмсын гэрнүүдые барижа эхилээ һаа, ямар бэ гэһэн һанамжануud ороно. Бодожо үзэхөөр байна гэжэ министр хэлэбэ.

Урда жэлнүүдтэ таһалагдажа үгтэһэн газарай ороидоол 20 процентдэнь байранууд баригдаа. Бэшэ газарнууд хооhон байна. Тиихэдэнь газар эрижэ мэдүүлгэнүүдые үгэһэн зоной тоо олошорhоор. Эиэ асуудал гурим шуулхын тула тусхай документын бэлдэгдэжэ байһан тухай С. М. Антонов журналистнуудта мэдүүлбэ. Ороhон мэдүүлгэнүүдэй тоогоор, мүнөө жэлдэ 7 мянган хэһэг газар таһалагдажа үгтэхэ юм байна.

«Ямар гэрнүүдые баряа һаа, дээрэб?» гэһэн асуудалаар министр һанамжануудаа иигэжэ хэлэбэ:

— Зарим мэргэжэлтэд хотодо үмсын гэрнүүдые бэ бэдэнь шахуугаар бариха гэһэн шэглэл барымтална. Теэд энэ буруу гэжэ һананаб. Юундэб гэхэдэ, хүн бүхэн өөртөө гэр бариха аргатай бэшэ. 5—6 хүнэй байха коттедж барилгада 150 миллион мүнгэн хэрэгтэй, мүн тиихэдэ процентгүй урьһаламжын мүнгэн үгтэхэеэ болинхой.

Хирпиисээр баригдаһан, мүн томо панельнэ гэрнүүдэй нэгэ дүрбэлжэн метрынь, модон гэрнүүдэй нэгэ метртэ орходоо, хямда болоно. Үшөө гэр байрануудай аюулгүй байдалда бидэнэй һанаагаа зобоогүйдэ аргагүй. Республикамнай газарай хүдэлхэ ушар үзэгдэдэг зонодо ородог һэн тула, олон дабхартай панельнэ гэрнүүдые барихада, найдамтай байха.

Үнгэрэгшэ жэлдэ 20—30 хүн ээлжээнэй ёноор гэр байратай болоо. Гэр байра олоор барих, үнэ сэнгыень хямдаруулхые оролдохобди гэжэ министр найдуулба.

Эдэ, мүн бэшэшье асуудалнуудта министр С. М. Антонов тодорхой харюунуудые үгөө. Шиидхэбэринүүд абтана, документнүүд зохёогдоно. Теэд энэнь хэр ашаг үрэтэй байха хаб? Саг харуулна бээзэ.

Т. ЦЫРЕНОВА.

Жэлэй дүнгөөр олзэ оршотой гараһан шубуу үсхэбэрилгын нээмэл түхэлэй акционернэ «Улан-Удэнское» бүлгэмдэ түрүү тахяашад олон юм. Тэдэнэй дунда Тамара Семеновна Пургина, Ольга Нестеровна Павлова (бригадир) гэгшэдые онсо нэрлэмээр. Тэдэнэр 31500 тахяа харуулна. Тэрэ цехтэ слесарь-оператор Владимир Шлаков үнинэй хүдэлжэ, коллектив соогоо мэдэжэ болонхой.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: тахяашан Т. С. Пургина.
С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ГЭРЫНЬ СҮМ ҺАНДАРГАГДАА

Арадай артист Махмуд Эсамбаевай Грозный хотодохи гэр бомбонуудта дайрэгдажа, сүм һандаргадаа юм ха. «Тэрэ гэрэйнгээ ямар болоод байһаниие харахадаа, аша хубуумни уйлаа. Би бүуйла гээб. Тэрэл газаргаа бүри гоё гэр барихабди. Харин Грачёв мэтын муу муухай зон тиимэ гэртэй болохогүй гэжэ ашадаа хэлээб», — гэжэ Махмуд Эсамбаев хоорэнэ.

Арадай артистын гэр соонь гоё һайхан зурагууд, бултадаа антикварна байһан юм ха. Гадна бриллиантнуудаар шэмэглэгдэһэн айхабтар һайхан концертын хубсаһануud бии байгаа. Тэдэнь тон үнэтэй юм һааб даа. Эсамбаевай музейдэ тэдээнээ үгэхэ гэжэ байһан тухайгаа артист мүнөө мэдүүлнэ.

Нёдондо Эсамбаевай 70 наһатай болоходонь, Джохар Дудаевай бэлэглэһэн «Мерседес-600» түхэлэй машинань, 1,5 миллион доллар сэнтэй ахалтекинец үүлтэрэй гүйгөөшэ мориниинь бомбодолгын үедэ һалаа...

(Һонинуудһаа абтаба).

МАЛ АЖАЛАЙ БАЙДАЛ ЯМАР БЭ

Үнгэрһэн нохой жэлнай хүдөө ажахыда тэрэ тоодо мал ажал эрхилхэ хэрэгтэ нилээд хүндэхэн жэл болобо. Энэ һалбари муу тээшээ эридээр хубилаа. Ниитын адууһа малай тоо толгой нилээд үсөөрөө, үлэһэн малай ашаг шэмэнь эрид доошолоо. түл түрэсэнь үсөөн абтаа, малай байрануud соохи оньhон түхеэрэлгэнүүд һэльбэн шэнэлэгдэхэеэ болёо. Илангаяа малшадай үглөөдэрэйнгөө байдалда этигэхэеэ болиһониинь ехэл муу байна. Салин хүлһэеэ саг соогоо абанагүй, эдихэ хоолhоо байха, үхи хүүгэдтээ хубсаһа хунарыень худалдан абажа шаданагүй. Эдэ бүхы социальна болон материальна талаһаа малшадай ажал хэрэгынь улам доройтожо, улам муудажа эхилэнхэй.

Мал ажалнай мүнөө үедэ ямаршуу байдалда оронхойб гээд хэдэн тоо баримтануудаар жэшэжэ хараад, нарннаар үзөөд байхада, сэдьхэлээ ханахаар юумэн балай үгы. Республикын элдэб түхэлэй 216 ажахын үгэһэн мэдээнэй ёноор үнгэрһэн 1994 оной туршада бүхыдөө 25665 тонно мяхан үйлэдбэрилэгдөө, гэхэ гү , али урзанда жэлэйхитэй сасуулхада, энэ зүйлэй продукци 31 процентээр багаар абтаа. Хяагтын, Түнхэнэй, Ярууныи, Хойто-Байгалай аймагуудай колхоз, совхозууд, таряашанай ажахынуудай эблэлнүүд, нэгэдэлнүүд бэшэ аймагууд соohоо мяха үйлэдбэрилгээ тиимэ ехээр доошолуулбагүй. Харин Захааминай, Кабанскын, Баунтын болон бусад аймагууд энэ талаар мяха абаха хэмжээгээ эрид бага болгожорхёо.

Гүрэндэ һайн шанартай мяха тушааха талаар Хяагтын аймагай ажахынуud яһала урагшатай ажаллаа. Наушкын мяханай комбинадта эдэнэрэй 2018 толгой үхэр худалдахадань, тус бүриин шэгнүүр 327 килограмм татаһан байна. Энэнь республика дотор эгээл үндэр дүн болоно бшуу. Хурамхаанай аймаг нёдондэ урзанда жэлэйхидэ орходоо үхэрэй мяха үйлэдбэрилхэ хэмжээгээ 46 процентээр, Баунтын аймаг—43, кабанскынхид—46, Ахын аймагай ажахынууд—42 процентээр доошолуулба.

«Зэрлиг» дэлгүүрэй оршон байдалда ажамидаржа бүтэн бүрин гарахын түлөө һүүлэй жэлнүүдтэ зарим аймагуудай гахай болон бусад түрэлэй амитадые үсхэбэрилдэг боложо байһаниинь һайшаалтай. Энэ талаар Захааминай аймагай таряашанай ажахынууд үнгэрһэн жэлдэ гахайнуудые олоор үсхэбэрилдэг болоhоонгоо ашаар үйлэдбэрилгээ аяар 3,6 дахин, Хурамхаанай аймаг баһал 138 процентээр ехэ болгожо шадаа. Харин Хяагтын аймагай колхоз, совхозууд гахайн мяха үйлэдбэрилхэ хэмжээгээ аяар 65, ивалгынхид—63, Прибайкалиин аймагай ажахынууд 61 процентээр доошолуулба.

Хониной мяха үйлэдбэрилгөөр гансал Хяагтын аймаг өөһэдынгөө хэмжээе дээшэлүүлжэ, урзанда жэлэйхидэ орходоо мяха абалгаяа 122 процентдэ хүргэбэ. Бэшэ аймагууд хониной мяха үйлэдбэрилхэ хэмжээгээ эрид бага болгоо. Тодорхойлон хэлэбэл, Ивалгын аймаг 40 процентээр, баргажанайхид — 33, Хурамхаанай аймагай ажахынууд 43, Хэжэнгын аймагай таряашадай ажахынууд 41 процентээр доошонь оруулаа.

1993 оной турша соо бүхыдөө 86464 тонно һүнэй һаагдаһан һаа, харин үнгэрэгшэ жэлдэ 67494 тонно сагаан эдеэн үйлэдбэрилэгдэжэ абтаа. Бэшүүрэй, Хяагтын аймагуудай ажахынууд һү һаалияа дээшэлүүлжэ, урзанда жэлэйхитэй сасуулхада, һү абалгаяа—4—9 процентээр ехэ болгоо. Республикын бэшэ аймагууд нёдондо һү һаалияа эридээр доошонь оруулһан байна. Хэжэнгын, Баунтын, Хойто-Байгалай аймагуудта иланганяа һүн багаар һаагдаба.

Тэрээнһээ гадуур жэлэй туршада үмсэһөө һү худалдажа абаха худэлмэри ябуулагдаха ёнотой аад, мүнгэ зөөриһөө боложо, энэ ажал мүртэй эрхилэгдэбэгүй. Урзанда жэлдэ республика дотор бүхыдөө 10471 центнер һүн үмсэһөө ороhон байбал, 1994 ондо мнил 2909 центнер һүн худалдагдажа абтаа. Сэлэнгын ба Мухар-Шэбэрэй аймагуудта хүндэ хүшэр байдалай тохёолдоhоншье һаа, энэ ажал яһала эмхитэйгээр ябуулагдаа гэхээр.

1993 оной турша соо үнеэн бүриһөө 1291 килограмм һүнэй абтаһан байбал, үнгэрһэн жэлдэ 1148 килограммда хүрэбэ. Республика соогоо эгээл ехэ һү һааһан аймагуудай тоодо Прибайкалиин (1608), Кабанскын (1512) аймагууд ороно.

Манай шубуушад мүнгэ һангаар, тэжээл хоолоор хэды дуталдабашье, үндэгэ олоор үйлэдбэрилжэ абахын түлөө яһала оролдолго гаргажа худэлһэн байна. Иигэжэ үнгэрһэн жэлдэ бүхыдөө 158 миллион 609 мянган үндэгэн суглуулагдажа, урзанда жэлэйхиһээ 21 процентээр бага продукци үйлэдбэрилэгдэжэ абтаа. Хориин шубуунай фабрикын коллектив илангаяа һайн үрэ дүнгүүдые туйлажа, амжалтаяа улам арьбадхажа шадаба.

Хонин һүрэгтэ урданайхи мэтээр анхаралай хандуулагдахаяа болиходонь, «сагаан алта» суглуулха хэрэг баһал доошоо үнаһан байна. Тусхайбал, 1994 ондо республика дотор бүхыдөө 16683 центнер ноohон хайшалагдаа гэхэ гү, али урзанданайхитай сасуулхада, энэнь 29 процентээр доошолбо.

Республикын бүхы аймагууд ноohо үйлэдбэрилхэ хэмжээгээ эрид доошонь оруулаа. Эндэ элдэбын шалтагаануud бии. Тарбагатайн, Түнхэнэй, Ахын аймагуудай ажахынууд хонидойнгоо тоо толгойе үсөөрүүлжэ, ноohо үйлэдбэрилгээ эрид бага болгобо.

Үмсэһөө ноohо худалдажа абаха худэлмэри баһал эмхи гуримгүйгөөр эрхилэгдээ. 1993 ондо дүн хамта 662 центнер ноohон абтаһан байбал, нёдондо 574 центнер «сагаан алтан» худалдагдажа абтаа. Зарим аймагуудай ажахынууд мүнгэ зөөри олохо зорилготойгоор нютагуудайнгаа хүн зонhоо ноohыень худалдажа абаад, Хитадай Арадай Республика руу абаашажа, яһала ехээр наймаалаа. Элдэб янзын фирмэнүүд, бага предприятинууд ноohо худалдан абажа, баһал тиишэнь абаашаба.

Ниитын малай ашаг шэмэнь доошолоо гэжэ дээрэ хэлэгдээ һэн. Энэ талаар хараад үзэхэдэ, 1994 ондо тугал—6011, поршоонхо — 21838, хурьгад — 59354, унаган 283 толгойгоор үсөөн абтаа. Бэшүүрэй, Хяагтын аймагууд тугалнуудтаа, Захааминай, Түнхэнэй, Зэдын, Хяагтынн, Шэбэрэй. Түнхэнэй, бусад аймагууд олоор абаа. Нёдондо зүүн эмэ мал бүтэн да зэргээр 60 тугалган, 44 унаган то... доhон байха юм. Тарбагатайн 707 ... түлжүүлэгдээ.

Үнгэрһэн жэлдэ... най ажахынуудта... сэдэ бүхыдөө 14... үхэр, 16618 ... 46875 хонин, 54... бараа, 2803 морин... даба.

Ниитын малай... ролто айхабтар ... Түхэреэн жэлэй... 30146 толгой ... гахай, 162759 ... морид үхэл хатуу... лагдаа. Энэнь ... лэйхиһээ нилээд ... байкалиин, Кабан... Мухар-Шэбэрэй ... үхэр, Зэдын, Х... Захааминай аймаг... хай, Сэлэнгын, ... бэрэй, Хориин ... хонид, Тарбагатай... жанай, Хориин, ... галай аймагуудта... олоор гарзалуулаа.

Малай үбэлжэ... һэнһээ хойшо гү... үлүүхэн саг үн... таба һара шаг... дамнай маниие ... барай нюрган ... сэдэгынь баһал ... мэһээ энэ үлэгэ... даа гарза багатай... жа гарахын тула... бии байһан тэ... бөөр гамтайгаар ... хэрэглэхэ, нэмэ... бэлэдхэхэ гээшэ ... дэрэй гол зорилго... бшуу.

Энэ талаар я... тогтонхойб гэбэл... бүхыдөө 21157... тэжээлэй единиц... нэй тэжээл үлэ... до энэ үедэ 87... рээр ехэ тэжээл... гаа. Кабанскын, ... линн, Загарайск... болон үшөө 5 а... нөө жэлдэ нёд... орходоо тэжээ... элбэгээр хангаг... тоодо мүнөөдэрэ... дүн хамта 575... талха таряанай... Энэнь үнгэрһэн... 3 процентээр ...

Кабанскын, ... Ивалгын, Мухан ... Прибайкалиин ... ажахынууд бай... ряа талхаар я... хангагдаба.

Үлэһэн тэ... жүүлэгдэжэ ба... малай толгой ... лоходо, 7,6 ц... лэй единицын ... жээл хүртэнэ ... үбэлжэлгын хо... эхиндэ тэжээл... han аймагуud ... торнай яһала ... тоодо Ахын а... но малай то... ороидоол 1,1 ... ундын аймагта... да — 2,8, Зах... —3,5, Түнхэн... тэжээлэй еди... нэй тэжээл ... тиимэһээ тэ... хангагданхай ... мэлтэ тэжээл... лаар эмхидхэ... ябуулха, мүн... жэ олохо хэ... хандуулха бо... лаа бүтэн б... дань эрхилхь... хидхэлэй х... лагдаха зэрэ...

Д. ...

Үншаа, дуулаа һэн гүт?

АЛЖИР: ДОТООДЫН ЗҮРИЛДӨӨНЭЙ АСУУДАЛНУУД

1989 он. Олон партийна-политическэ байгууламжатай болохо гэжэ харагалһан Алжирай шэнэ Конституци февралиин 23-да бүгэдэ арадай асуулта дээрэ баталагдаа бэлэй. Июлиин 3-да олон партийна политическэ байгууламжа тухай хуули баталагдан абтаба. Сентябриин 14-дэ Исламай абаралгын фронт нюусаар ажалаа ябуулхаяа болибо. Хүсэеэ абажа байһан исламизмын урдаһаа эсэргүүсэн эхэнэрнүүдэй жагсаалай һүүлдэ тэгшэ һара болоод байхада, декабриин 21-дэ ислам хамгаалха талаар зуугаад мянган эхэнэрнүүдэй хабаадалгатай жагсаал болобо.

1990 он. Исламай абаралгын фронтын нүүдөн улам үргэдэжэ эхилбэ. Нютагай засагай зургаануудта үнгэргэгдэнэн түрүүшын сүлөө һунгалтануудай үедэ (июниин 12) ИФС илалта туйлажа, һунгалтада хабаадалсаһан зоной 54 процентынь дэмжэлгэдэ хүртэбэ. Президент Шадли Бенджедил июлиин 22-то парламентда сагһаа урид һунгалта үнгэргэхэ тухай шиидхэбэри абаба. Социально-политическэ ажабайдалай бүхы талануудта араб хэлэ заабол хэрэглэхэ тухай хуули декабриин 26-да баталагдан абтаба.

1991 он. Ирагые дэмжэхэ талаар олон зоной хабаадалгатай жагсаалнууд февраль соо болобо. Сагһаа урид президентын болон парламентын һунгалта үнгэргэхэ ба һунгалта тухай хуули хубилгаха эрилтэ табиһан болзоргүй политическэ буһалгаа үнгэргэхэ уряатайгаар ИФС арадта хандаба. ИФС-эй боевигүүдэй болон Аюулгүйн албанай түлөөлэгшэдэй хоорондо болоhон тулалдаануудай удаа орон соо комендантска час тогтоогдобо. Июниин 30-да ИФС-эй ударидагшад Аббас Малави болон Али Бельхадж гэгшэд арестовалагдаа. Фронтын эдэбхитэдые түрмэдэ хаалган захалба. Сентябриин 22-то комендантска час болюулагдаба. Декабриин 26-да болоhон һунгалтын дүнгөөр һунгагшадай 47,5 процент дуу абаһан ИФС илалта туйлаба.

1992 он. Январиин 12-то Шадли Бенджедил отставкада гараһан тухайгаа сонэсхоо. Мароккодо зугаажа ошоод байһанаа буцаа ерэһэн Мохаммед Будиаф түрүүтэй Гүрэнэй дээдын совет засаг гартаа абаба. Февралиин 9-һөө орон соо онсо байдал соносхогдобо. Мартын 4-дэ ИФС тараагдаба. Июниин 29-дэ Будиаф алуулаа. Июлиин 15-да Али Кафи Гүрэнэй дээдын советэй ударидагша болоо һэн. Правительствада эсэргүүгээр буу барижа тэмсэһэнэй түлөө Аббас Малави, Али Бельхадж гэгшэд 12 жэлээр түрмэдэ хаагдаха болобо. Августын 26-да Алжирай улахоорондын аэропортдо тэнэрэлгэ боложо, іоhэн хүн алуулаа һэн.

1993 он. Исламизмда эсэргүүгээр тэмсэдэг, политическэ ажал ябуулагшадые болоод сэхээтэнэй түлөөлэгшэдые алаха һэдэлгэнүүд улам олошорбо.

1994 он. Январиин 30-да генерал Ламин Зеруаль Алжирай президент болон национальна оппозиц... болобо. Мал... хаджын ... хоорондоо ... гэргэхэ гэ... лиин прави... рим хүтэлбэ... һөө сүлөөлэ...

Мүнөө г... эхилхэгүйнь ... баряашад б... лөө ехэтэй ... нүүд элдэб... жэ, хёморо... дые шиидхэ... баатай боло... түрүүн исл... нүүдтэй үн... гээшэ тон ... олонхи по... ябуулагшад... бологшо а...

А. Дуг...
сэт... ород...
угэнүүг...

БУЯН

Ум Маани Бадмээ Хум

«Буряад үнэн» сониной болон Россин Буддын шажантанай түбэй захиргаанай үмэнэһөө тус хуудаһан һарадаа нэгэ удаа хэблэлдэ гарадаг.

Январь, 1995

Сагаалганаар, „Буян“ хуудаһанай хүндэтэ уншагшад!

БУДДЫН ШАЖАНАЙ НЭРЭ ТОМЬЁОНУУД

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь 1994 оной январийн 18-най, февралнин 25-най, мартын 29-нэй, майн 31-нэй, июншин 30-най, августын 31-нэй, сентябрийн 23-най, ноябрийн 30-най, декабрийн 30-най дугаарнуудта).

Баршад—неизбежный, несчастный случай; препятствие, препона; скверна, грех, испорченность. Иимэ юумэнэй тохёолдоһон хүниие «баршад тодхорто дайрагдаа», «баршадтаа» гэдэг. Найжа ламань энээнииень арилгадаг байгаа Мүн зариман баршадаа арилгахаяа «Эхын умай» гэжэ Алханадахи шулуунай нүхөөр гүлдиржа гарадаг һэн.

Баталалгатай — утвержденный. Жэшээнь, ламанар ЦДУБ-ай зууршалгаар баталагдадаг. Хубисхалай урда Буряад орондохи дасангуудболон тэдэнэй штадта байхэ ламанарай тоо Ород ороной дээдэ захиргаанһаа баталагдадаг, харин бэшэниинь хара зон шэнги алба түлэхэ ёһотой байгаа.

Батюшка—священник. Энэ ород үгые буряад ламанарта хабаадуулбал, «санаартан эсэгэ», «ламатан», «ламхай», «ламбагай», «амбай» гэжэ үгэнүүдээр оршуулдаг. Жэшээнь, батюшка-покровитель-найжа ламбагай, батюшки-ламы — амбай ламхайнар г. м.

Баяг—жезл у лам для наведения порядка во время молебна. Тусхайлбал, урданай зарим дасангуудта хулһан баяг хэрэглэгдэдэг байһан.

Баясал— название чертежа в книге «Зурхайта ном».

Безбожник—атеист. Энээниие «бурханги хүн», «бурханда шүтэдэггүй хүн», «һүзэглэдэггүй хүн» гэжэ оршуулдаг. Зүблэлтэ засагай үедэ олонхи зон бурханги-үгөөр хүмүүжүүлэгдэдэг һэн. Материалис үзэлэй ёһоор, хүнэй үхэхэдэ, бүхы юумэниинь энээгээр дүүрэнэ гэдэг байгаа. Мүнөө бурхан шажанай һэргээгдэхэдэ, олон хүнүүд хойто наһан бии гэжэ этигэдэг болонхой. Тиин хүнэй ямар шэнэ түрэл олохонь тэрэнэй бүхы ажабайдалһаа, буян нүгэлэйнь тэнсүүриһээ дулдыдаха гэжэ этигэн, илангаяа наһатайшүүл буддын шажанай заабаряар ажаһуухые, бэеэ, хэлэеэ, бодолоо арюун сэбэр байлгахые эрмэлэдэг болонхой. Тиимэнээ саашадаа бурханги-шүүл үсөөрхэ хараатай.

Безбрачие—не иметь жены или мужа. Дать обет безбрачия — гэрлэнгүй һуухын дашаа тангариг үгэхэ. Эртэ урдын Энэдхэгэй буддын шажанай бүлгэмдэ иимэ эрилтэ табигдагаг байһан. Гэбэшье Винаяпитакын (санаартанай ажаһууха дүримэй) энэ эрилтэнь олон орондо сахигдахаяа болинхой. Орос ороной үндэр дээдын баталһан 1853 оной майн 15-най Дүримэй ёһоор, ламанар зөөритэй байхагүй, мүн гэрлэнгүй һууха ёһотой байгаа. Мүнөө энэ дүрим тиимэ шангаар бариталагдахаяа болинхой. Эндэ юумэн ламын зиндаа болон мэргэжэлһээшье дулдыдадаг.

Белый месяц—первый месяц нового года по лунному календарю. Энэ Сагаан һара (Сагаалган) ехэнхидээ февраль нарада эхилдэг монгол туургатанай заншалта һайндэр юм. Энэ үеэр дасанда олон хүрал болодог («Сагаан һарын хуралнууд» гээшые харагты).

Белый старец— покровитель богатства и семейного счастья. Бөө мүргэлтэншье буддын шажантаншье энэ бурханда һүгэдэдэг. Сагаан үбгэндэ шүтэлгэ бүри бөө мүргэлһөө урда бии болоһон гэдэг.

Белая Тара— досл. «спасительница». Нигүүлэсхы сэдьхэлһээ хүниие үрэбдэн хайрладаг бурхан Арьяа-Баалын нюдэнэй нёлбоһонһоо мүндэлһэн гэхэ. Һүзэгтэнэй дунда ехээр мэдэжэ энэ бурхан Сагаан Дара-Эхэ гэжэ алдаршаһан, Буддын шажанда туһа хүргэһэн Россин эзэн хатан хаан Екатерина II Сагаан Дара-эхын хубилгаан гэжэ соносхогдоһон юм.

Бес—ада.

Бесноватый— 1) с бесом внутри. Зосоонь ада түрэһэн галзуу хүн; 2) впадающий в состояние крайнего возбуждения. Иимэ хүниие буряадаар «нядаһатай, галзуутай, онготоһон» гэдэг.

Беспорочный— не связанный с интимной связью. Будда, Христос Бурхадые гарганаан эхэнэрнүүд эрэ эмын холбоорилгүйгөөр, нүгэлгүйгөөр хээлитэнэн юм гэхэ. Буддын эхэ Майя хатан хорёод жэлдэ хүүгэдгүй байһанаа, нэгэтэ баруун һүбээгээрни сагаан заан оробо гэжэ зүүдэлхэдээ, жэрмэһэн болоо гэһэн домогтой.

Бессмертие — вечное существование, загробная жизнь. Буддын һургаалай ёһоор, энэ бодото дэлхэйн бүхы юумэн ото хубилжа байдаг, һүнэдэг. Харин хүн гээшэ эсэгүй олон дахин шэнэ түрэлөө олоһоор зүб замда оробол, нирваан боложо амаржан мүнхэрхэ. Гэбэшье һүнэһэн гээшэ мүнхэ бэшэ зүйл гэдэгшье байха юм. Христиан шажанай ёһоор, бурхад, шолмосуудгэхэ мэтэнэр мүнхэ байха. Гадна хүнэй наһа барахада,, мяхата бэегүй һүлдэ һүнэһэниинь мүнхэ байха гэдэг.

Библиотека Буддика—буддийские сочинения, изданные в России. Академик С. Ф. Ольденбург түрүүтэй ород эрдэмтэдэй 1897 онһоо 1937 он хүрэтэр гараһан буддын ород хэлэндэ оршуулагдаһан ба оршуулагдаагүй 30 боти ном, 1960 онһоо һэргээгдэжэ, 1991 он болотор үшээ 6 ном гаранхай.

Бивангарид — предсказание, наставление. Бурханай номдо дайралдадаг энэ санскрит үгые «абарал» гэһэн үгөөр оршуулжа болоно.

Бигар (Бинар)—дух степи, пустыни.

Бидия—знание, ум. «Бидья» гэжэ санскрит үгэ, буряад хүнэй нэрэ болодог. Мүн «Бизья» гээдшье байжа болоно.

Бикрама—сила, могущество. Һүртэ хүсэ тэмдэглэһэн санскрит үгэ.

Бикшу — нищий, нищенствующий монах. «Бхикчу» гэһэн санскрит үгэ урданай номдо хэрэглэгдэдэг.

Биллион—тысяча миллионов. Хуушан хэлэндэ «арбан дүншүүр» гэжэ оршуулагдадаг байһан.

Бимба— суббота. Долоон хоногой зургаадахи үдэрыень тэмдэглэһэн түбэд үгэ. Балайшье һайн бэшэ гараг гэдэг.. «Сатурн» гэһэн планетэ энэ үгөөр тэмдэглэгдэдэг. «Бимбацырен» гэһэн нэрэ тэрэ гарагай харгалзалгата «ута наһан» гэһэн удхатай.

Винай—виная. Доодо хулгэнэй дашаа тангариг сахигшадай бариталдаг дүримүүд. Соблюдающая винаю —винай баригша.

Бинвад— милостыня, подаяние, подаваемые духовным лицам. «Виньята, пиндя» гэһэн санскрит үгэ, Бурханай номуудта бэшэгдэдэг.

Бинвадша — собирающий милостыню, живущий подаянием; бинвадшалха— нищенствовать, выпрашивать подаяние.

Биндади — подающий пищу нищим. «Виндати, пиндада» гэһэн энэ санскрит үгэ «эдеэн үгэлигэтэ» гэжэ оршуулагдадаг.

Л. ШАГДАРОВ
зохёогоо.

ДОМОГТО ОРОҺОН ДООРОМБО

«БЭЛИГЭЙ ТОЛИИЕ» ЗОХЁОҺОН Э.-Х. ГАЛШИЕВАЙ ДУРАСХААЛТА СУБАРГА НЮТАГТАНЬ БОДХООГДОХОНЬ

ТОТИ РАБЖАМБА АГВААН ЛЭГШЭД

ЭНДО БУРЯАДАЙ ОЙ ХЭБЛЭЛ Эрдэни-ан Галшиевай «Бэлигэй толи» (ородоор «Зерцало мудрости») гэжэ зохёолтой 5000 хэһэгээр барлан гаргаһан, Һонирхолтой энэ ушагшадай дунда тон өөр тарашоо бэлэй. Энэ ном худалдаанаа шухаг болонхань.

Эрдэни-Хайбзан Галшиевай «Бэлигэй толи» гэгдэдэг бүхэ 1917 оной Агуу Октябриин хубисхалай үеэ буряад уран зохиолшадай нэгэн зоримог гаргаһан. Эрдэни-Хайбзан Галшиевай эрдэмтэй ламые нютагайнь зохёол түбэд, ородоор гаргаһан. Монгол текстэй ба ородоо дооромбо лама Эрдэмтэ габжа Ямпиловай шаби Шойдогтой хабаатай.

Ород уран зохёолые түрүүшэн монгол хэлэнүүд шэнжэлэгшэд Бидия Лодой-Жамса Ямпиловай хоёр «Бэлигэй толи» түрүүшын мэдээнүүдые 1960 ондо эрдэмтэдтэ оруулаһан юм.

«Бэлигэй толиин» монгол хэлэнэй мүнөөшье гар бэшэ. Хуушан уран зохёолуудые ородоор шулуй дунда үрдэлгэрэнхэй. 1965 оной хабар эрдэмтэдэй экспедициин хориин буряадуудай ородоо газар дээгүүр 7,6 центнцын хэмжээтэй, 10-аад шахуу гартэнэ хэмжээтэй ородые харааа һэн.

Намбуев Дашажамсын Доржийн аймагай Ород нютагта болон Доржын Цэрэмпилийн (Хэжэнгэ тосхон) хадаа Ямпиловай монгол хэлэндэ хөрөөлөгдөөгүй гар бэшэгүүдтэй ба ородоо анхарал ехээр таарсаа байна.

1993 ондо мүнөө сагай буряад ород хэлэнүүд хэблэгдэһэн «Бэлигэй толи» оршуулга хадаа Ямпиловай эрдэмтэдтэ хуулан үгэһэн гар бэшэгдэхи, үндэһэ табинхай. Оршуулга 1966 ондо гаргаһанхаа дунхаглагдаа. Эрдэмтэ габжа Ямпиловай Лодой-Жамса Ямпиловай гар бэшэгые Доржийн буулгажа бэшэхэ, ородоо зүгһоо ингэжэ нэрлэхэ: «Бурханай бодьсадын урда хүлисэл гүйцэтгэхэ буулгажа бэшэгдэ минии, Доржин, гэ... ба удхын таалдуунуудай гараг 1948 оной сентябриин гарагай 2-дохи удэр дүүргэбэ».

«Бэлигэй толиин» монгол хэлые буулгажа бэшэһэн гээшэн ямар обог алдартай, хаана тоотогдоһоо гаргаһанинь мэдэгдэгүй. Доржын гар бэшэ ородоол 21 дүрбэлзүүлэг дуталдажа 1966 оной хэблэгдэһэн текстдэ гаргаагүй һэн. 1966 онд Һүүлээр эрдэмтэ лама Д. Эрдынеев монгол ба ородоо эхэ бэшэгүүдые сагаа шалгаад, алдагдаһан хэсэгүүдые мүртэй шүлэгдэлдэ оложо, хуушан монхёмороотой хэлэн дээрэ оршуулһан шиидхэхэ...

Ямпиловай бэшэгэй эрдэмэй ... Ц-А. Дугар-Нимаевай «Бэлигэй толиин» хэблэлдэ гаргалгада сэгнэшэгдэ, габьяатай байһыень онцлогдоолгоо хэрэгтэй. Э-Х. Галшиевай түүхэтэ зохёолоо Ц-А. Дугарнимаев бурхан ба ород хэлэндэ, тодо... үгэнүүдые хэрэглэжэ, гэй губернаторай зарлигаар Худанай дасанай гэлэн ламаар баталагдаад, 1915 оной зун наһа баратараа, хубараагуудта Бурхан багшын ном һургаал заадаг байһан юм.

Э-Х. Галшиев хадаа, тэрэниие хараһан, үзэһэн, уулзаһан наһажаал хүнэй хөөрэһэнэй үндэһөөр, Худанай дасанай хашаа соо заахан борсогорхон гэртэй, байра соонь үнэтэй хубсаһа, хунар, унталгын болон эдеэ хоолой хэрэгсэлнүүдшье хомор һэн ха. Һүзэгшэ зоной хубиин асуудалаар ламада хандаха һанаатай ерэхэдэ, дооромбо лама тума яма болонгүй, тэдээндэ тон уринаар хандадаг байгаа гэхэ: «За, за, һуу!».

Манай Ород нютагта Мархаанзайн дооромбын дүтын түрэл болохо, Ошорой аба гэжэ алдаршаһан Жамбал Ходанай дасанай гэлэн ламаар баталагдаад, 1915 оной зун наһа баратараа, хубараагуудта Бурхан багшын ном һургаал заадаг байһан юм.

«Бэлигэй толи» гэжэ бүтээл зохёогшо Эрдэни-Хайбзан Галшиев хадаа 1855 ондо Хэжэнгын аймагай Ород нютагта түрөөд, 60 наһатайдаа 1915 оной зун тагаалал болоһон ламтартай. Харин мүргэлшэ буряадуудай дунда айхабтар элитэ, мэргэжэ болоһон Эрдэни-Хайбзан эрдэмтэ ламые нютагайнь зон зон «Мархаанзайн дооромбо» гээд хүндэлжэ нэрлэдэг һэн.

Би Ородой түхэреэн соо үдэһэн, тэнжэһэн, ухаа ороһон, эхин шатын һургуули эндэ дүүргэһэн, сэрэгэй албанда ошотороо, колхозой ажалда зунайнгаа амаралтын үедэ эдэбхитэйгээр хабаадаһан хадаа нютагайнгаа үндэр наһатай үбгэд, хүгшэдэй Мархаанзайн дооромбо тухай хөөрэлдэдэгые һанадагби. Дундээ, Гунгаа, Шойбоон баабай, Гарма гэжэ түүхэшэ үбгэд Эрдэни-Хайбзан ламбагайтай наһан соонь дайралдаһан ушар үйлэ тухай ехэ дэлгэрэнгыгээр, эрдэй аман үгын баялигые хэрэглэн, бидэнэртэ, залуу һүрэгтэ дуулгадаг бэлэй. Зундаа үбһэ сабшалгын болон бухал шэрэлгын, һүри хаялгын үедэ Ухааанда, Дунда-Хүл, Майлын хубөөдэ отоглон байрлахадаа, үдэшэндоо түүдэбшын гал тойрон һуугаад, һүниин тэн болотор наһажаал хүнүүдэй хөөрөөнүүдые ехэл һонирхожо шагнагша һэмди. Эдэ үбгэжөөлнүүдэй олонхинь Мархаанзайн дооромбын ашиды ябахадань тэрэниие хараһан, уулзаһан, мүргэһэн байгаа ёһотой.

Эрдэни-Хайбзан бага балшар наһандаа хубараг боложо, ламын эхин һургуули дүүргээд, эрдэм бэлигээ дээшэлүүлхэеэ Түбэд ороной түб һаса руу зорижо, ябагаар мүргэлшэдые дахажа ошоһон юм гэлсэдэг. Тэндэ арба гаран жэлэй туршада будаадын шажанай ном һургаал гүнзэгыгөөр шудалһанайнгаа һүүлдэ Брайбун хиидтэ дооромбо гэжэ зэргэтэй болоод, түрэл буряад нютагаа 42 наһатайдаа бусаа һэн.

МАРХААНЗАЙН ДООРОМБО ҺАСАНАА бусажа ябалгандаа, Лабран хиидэй эрдэмтэ ламанартай гурбан үдэрэй туршада шойро хаялсажа, үгэ булаалдаа, сэсэ һунаагаа гэхэ. Һүүлэй һүүлдэ тэрэ дасанай шэрээтэ хэлээ һэн гэдэг: «Бидэ диилэхэгүйбди, юундэб гэхэдэ, тэрэ хадаа ном сударнуудые миил эрхимээр сээжэлдээ бэшэ, харин удха узуурыень һайн мэдэнэ, гадна түрэхын табисуураар гүн ухаатай хүн байна». Лавран хиидтэ илалта туйлаһыень тэрэ сагтаа мэдээжэ байһан эрдэмтэ лама Д. Зерваинай хөөрөөнһөө мэдээд, Сүүгэл дасанай эрдэмтэ ламанар Э-Х. Галшиевые шойро хаялсахаяа уриха һанаатай байһан аад, энэ һэдэлгэээ түргэн орхиһон юм гэлсэдэг.

Мархаанзайн дооромбо 1898 оной майн 31-дэ Забайкалийн областийн Сэрэ-гэй ороной гэртэн зарим уладуудта удхаар түгэлдэр үгөөр абаха, орхихын дүрсэнүүдые тодоруулан үйлэдэхын тулада уншахые мэдэдэг тоти рабжамба Агваан Лэгшэд умара зүгэй буряад Хэжэнгын хиидтэ бэшэһэн бэлэй». Мархаанзайн дооромбо энэ гайхамшагта бүтээлээ 1915 он багта найруулжа дүүргэһэн байна.

«Бэлигэй толи» соо дүрбэн мүр бүридэһэн 1000 шүлэг бии. Энэ зохёол хадаа удха шанараараа бэе бэеһээ онсо илгарһан 8 бүлэг болон хубаардаг юм.

«Буряад үнэниие» жэл бүхэндэ захидаг уншагшад өөрынгөө оролдолго хэрэглэжэ, эрдэм ухаагаа гүйлгэжэ, саашадаа Э-Х. Галшиевай зохёолые дахин дахин уншажа шудалаад, тон зүбөөр, шадамараар, удхыень алдангүй оршуулһан, түгэсхэлэй үгэ бэшэһэн алдартай юм.

«Бэлигэй толи» гэжэ бүтээл зохёогшо Эрдэни-Хайбзан Галшиев хадаа 1855 ондо Хэжэнгын аймагай Ород нютагта түрөөд, 60 наһатайдаа 1915 оной зун тагаалал болоһон ламтартай. Харин мүргэлшэ буряадуудай дунда айхабтар элитэ, мэргэжэ болоһон Эрдэни-Хайбзан эрдэмтэ ламые нютагайнь зон зон «Мархаанзайн дооромбо» гээд хүндэлжэ нэрлэдэг һэн.

Би Ородой түхэреэн соо үдэһэн, тэнжэһэн, ухаа ороһон, эхин шатын һургуули эндэ дүүргэһэн, сэрэгэй албанда ошотороо, колхозой ажалда зунайнгаа амаралтын үедэ эдэбхитэйгээр хабаадаһан хадаа нютагайнгаа үндэр наһатай үбгэд, хүгшэдэй Мархаанзайн дооромбо тухай хөөрэлдэдэгые һанадагби. Дундээ, Гунгаа, Шойбоон баабай, Гарма гэжэ түүхэшэ үбгэд Эрдэни-Хайбзан ламбагайтай наһан соонь дайралдаһан ушар үйлэ тухай ехэ дэлгэрэнгыгээр, эрдэй аман үгын баялигые хэрэглэн, бидэнэртэ, залуу һүрэгтэ дуулгадаг бэлэй. Зундаа үбһэ сабшалгын болон бухал шэрэлгын, һүри хаялгын үедэ Ухааанда, Дунда-Хүл, Майлын хубөөдэ отоглон байрлахадаа, үдэшэндоо түүдэбшын гал тойрон һуугаад, һүниин тэн болотор наһажаал хүнүүдэй хөөрөөнүүдые ехэл һонирхожо шагнагша һэмди. Эдэ үбгэжөөлнүүдэй олонхинь Мархаанзайн дооромбын ашиды ябахадань тэрэниие хараһан, уулзаһан, мүргэһэн байгаа ёһотой.

Эрдэни-Хайбзан бага балшар наһандаа хубараг боложо, ламын эхин һургуули дүүргээд, эрдэм бэлигээ дээшэлүүлхэеэ Түбэд ороной түб һаса руу зорижо, ябагаар мүргэлшэдые дахажа ошоһон юм гэлсэдэг. Тэндэ арба гаран жэлэй туршада будаадын шажанай ном һургаал гүнзэгыгөөр шудалһанайнгаа һүүлдэ Брайбун хиидтэ дооромбо гэжэ зэргэтэй болоод, түрэл буряад нютагаа 42 наһатайдаа бусаа һэн.

МАРХААНЗАЙН ДООРОМБО ҺАСАНАА бусажа ябалгандаа, Лабран хиидэй эрдэмтэ ламанартай гурбан үдэрэй туршада шойро хаялсажа, үгэ булаалдаа, сэсэ һунаагаа гэхэ. Һүүлэй һүүлдэ тэрэ дасанай шэрээтэ хэлээ һэн гэдэг: «Бидэ диилэхэгүйбди, юундэб гэхэдэ, тэрэ хадаа ном сударнуудые миил эрхимээр сээжэлдээ бэшэ, харин удха узуурыень һайн мэдэнэ, гадна түрэхын табисуураар гүн ухаатай хүн байна». Лавран хиидтэ илалта туйлаһыень тэрэ сагтаа мэдээжэ байһан эрдэмтэ лама Д. Зерваинай хөөрөөнһөө мэдээд, Сүүгэл дасанай эрдэмтэ ламанар Э-Х. Галшиевые шойро хаялсахаяа уриха һанаатай байһан аад, энэ һэдэлгэээ түргэн орхиһон юм гэлсэдэг.

Мархаанзайн дооромбо 1898 оной майн 31-дэ Забайкалийн областийн Сэрэгэй ороной гэртэн зарим уладуудта удхаар түгэлдэр үгөөр абаха, орхихын дүрсэнүүдые тодоруулан үйлэдэхын тулада уншахые мэдэдэг тоти рабжамба Агваан Лэгшэд умара зүгэй буряад Хэжэнгын хиидтэ бэшэһэн бэлэй». Мархаанзайн дооромбо энэ гайхамшагта бүтээлээ 1915 он багта найруулжа дүүргэһэн байна.

«Бэлигэй толи» соо дүрбэн мүр бүридэһэн 1000 шүлэг бии. Энэ зохёол хадаа удха шанараараа бэе бэеһээ онсо илгарһан 8 бүлэг болон хубаардаг юм.

«Буряад үнэниие» жэл бүхэндэ захидаг уншагшад өөрынгөө оролдолго хэрэглэжэ, эрдэм ухаагаа гүйлгэжэ, саашадаа Э-Х. Галшиевай зохёолые дахин дахин уншажа шудалаад, гэгэ

Сагаалганиие угтуулан

АРАДАЙМНАЙ УРДАНАЙ ҺАЙНДЭР

Эртэ урда сагта Октябриин революциин болохын урда тээ, Совет засагай тогтоогүй, хаанта засагай байха үедэ буряад арад зон таруу байдалтай, мал ажал эрхилдэг, малай хоолоор ядамаргүй, бэлшээри һайнтай, уһа эльбэгтэй газарнуудаар нютаг нютагуудта таран һуудаг байгаа.

Малһаа гараһан эдеэгээ ехэ шадамараар, бэрхээр болбосоруулан, бэлэн болгожо хэрэглэдэг һэн. Тиин дүүрэн ажамидаралайнгаа хэрэгые бүтээн хангадаг байгаа. Өөһэдтөө үгы, тон шухала хэрэгтэй зүйлнүүдые холо, ойрошье ошожо, аралжаа наймаа үүсхэжэ хүсөөгөөд, ядамаргүйхэн һуудаг байһан байна.

Соёлой талаар гээгдэнги, эрдэм һургуулитай хүнүүд тон хомор байбашье, буряад арад зоной дундаһаа хурса, уран, оюун бэлиг ехэтэй, ябууд дундаа уран үгэнүүдые найруулдаг, өөһэдынгөө ажабайдалһаа дулдыдаһан гоё һайхан дуунуудые, таабаринуудые, оньһон үгэнүүдые, үльгэрнүүдые зохёон, хүхюун зугаа наада гаргаха хүнүүд олдодог байгаа.

Түрэхэнөө хонгёо һайхан хоолойтой эрэшүүл, эхэнэрнүүд магтаалда хүртэн, уряалаар нааданай газарнуудта дуунуудые дуулахаяа ябадаг бэлэй. Хүнүүд яһала хүхюутэй, ажалайнгаа забһарта бэеэ сэнгүүлхэ найр наадануудые эмхидхэдэг, жэлдээ болодог һайндэрнүүдые алдангүй үнэргэдэг һэн.

Мал тарган тобир ондо орожо, түлөө үгэжэ, олон боложо, сагаан эдеэнэй дэлгэрһэн эгээл ехэ магтаалтай, мартагдашагүй суутай Сагаан һарын Сагаалганай һайндэр болодог һэн. Шэнэ жэл гаража, шэнээр ажалнай, бүхы байдалнай хүгжэн һалбархань гэһэн хүхюутэй, зугаатай үе болодог байһан байна.

Хори буряад арад зоной Сагаан һарын Сагаалганай һайндэрые үнэргэдэг заншалһаа абажа, тобшохоноор дүрдабал, Сагаан һарын Сагаалганай һайндэрэй түлэгынь хоёр-гурбан үдэрэй түршада үнэргэгдэдэг байгаа. Нэгэдэхи үдэрынь бурхан дэлгээһэн багашуулай һайндэр боложо, багашуул нютагайнгаа айлнуудаар зайжа айлшалан, эллэб гоёхонуул саарһатай конфетэнүүдые, мүнгэн бэлэгүүдые суглуулдаг байгаа.

Хоёрдохи үдэрынь ехэшүүлэй Сагаан һарын Сагаалганай һайндэр боложо, арһан дотортой гоё зузаан будөөр хумиһан, мүнгэн тобшотой дэгэлнүүдээ, зузаан улатай, эрмэгтэй гуталнуудаа үмдэжэ, эрэшүүл халюун малгайнуудаа үмдэжэ, утаһан бүһээ бүһэлжэ, мүнгэн хутагаяа зүүжэ, эхэнэрнүүд дэнзэтэй булган малгайнуудаа үмдэжэ, алтан мүнгэн зүүдхэлнүүдээ ба орхимжоёо зүүжэ, сагаалхаяа ябахаяа бэлэн болодог байгаа.

Сагаалганай һайндэрэй айлшалалгые гуримтайгаар үнэргэхын тула нютагай аха заха, нэрэтэй, солотой хүнүүд хашбаа шарганудтаа зэмсэгүүдээр гоёһон, дугаартаа хонхо зүүһэн гурбан паар морндые хүллөөд, сагаалагшадаа дахуулан түрүүлжэ, дүүгаа дуулалдан гүйлгэлдэжэ, нютагайнгаа айл бүхэндэ айлшалан сагаалдаг бэлэй.

Сагаалуулһан айл бүхэндэ сагаалагшадые сагаан эдеэгээр угтан, гэртэ орожо сагаалхые уридаг һэн. Аха заха хүниинь, сагаалагшадаа дахуулан гэртэ ородог, гэртэ ороходонь, бурханай шэрээ дээрэ сүмэтэй бурхануд, сүгсэнүүд, хонхо, дамаари, бүрээ, сагаан эдеэтэй даллагын табаг, хониной үбесүн, бүүһэг табяатай, зула бадаржа, хүнгээ татаатай, хүшэгэ дээрэ ханада үлгөөтэй захатай бурхануул хүнэй һууха шэрдэгүүдээр хушаатай жабдануул, аягыг шэрээнүүд дээгүүр дүүрэн табяатай байдаг һэн. Эллэб эдеэ хоолоор байгуулагдаһан үндэр табагууд, аяга соо мойһо ба тибһэ холиһон үрмэнүүд, бүхэлеэр шанаһан табагтай мяхан, бэшэ эдеэнэй зүйлнүүд табяатай байдаг байгаа.

Сагаалагшадые ударидажа ябаһан аха заха хүнүүд бурханда мүргэжэ, бурханһаа адис хүртэжэ, гэрэй эзэнтэй Сагаан һарын сагаалганай һайндэрөөр гэлсэн, тэбэрилдэжэ золгон мэндэшэлэлдээд, гэрэй эзэн сагаалагшадые һуужа сагаалхые уридаг байгаа.

Тиигээд аха заха түрүү хүндөө төөлэй табижа, сагаалагшадта тогооной архи аягалан, хошон гоё үгэнүүдээр өндалдажа сагаалһанай һүүлээр, гэрэй эзэн аха заха хүнүүдтэ бэлэгүүдые баржа, сагаалагшадые үдэшэн мордохуулдаг ёһо заншалтай һэн.

Сагаалганай үдэшын найр наадан, зугаа үнинэй хэлсэн зүбшөөгдэнэн шадалтайхан ехэхэн гэртэй, залуухан айлда боложо, үдэшын Сагаалганай һайндэрэй найр нааданда ерэгшэдые угтан, гоё һайханаар бодол ехэтэйгээр эмхидхэдэг бэлэй.

Тиин шадабари ехэтэй, гоё уран үгэтэй, энеэдэ, зугаа гарган ударидадаг хүнүүд яһала олон байдаг һэн. Дуушан дуугаа дуулаха, таабаришан таабарияа хэлсэхэ, үльгэршэн үльгэрөө хөөрэхэ, оньһон үгэнүүдые хэлсэхэ, дуу шүүлсэхэ, бэһэлиг нюулсаха, шагайгаар шагайлалсаха, ёрхо харбаха, хүсэеэ үзэлсэн, һээр шааха, тиин шатар, даам табиха, хаарта наадаха гэхэ мэтын наадануудые наададаг байһан байна. Дүхэриг тойрожо, дуу дуулан, хатар наада наададаг һэн. Мүнөө ёохор наадаха гээшэ суудэ гаранхай ааб даа.

Сагаалганай һайндэрэй үедэ саашадаа һайн һайхан һуухын түлөө айлшалхадаа, мүргэлөөр саашаа гаража ябахадаа үмдэжэ, мүнгэн, алтан зүүдхэлнүүдэй, гуталтай бурханаа, маани үншаха эрхиеэ зүүжэ, даллагын сагаан эдеэтэй, шанаһан мяхатай, сэржэмэй архитай, бурханда үргэхэ алта, мүнгэтэй Сагаа һарын хуралда мүргэхээ ошодог байгаа.

Сагаан һарын Сагаалганай хуралые хурагша ламануудта мүргэжэ, адис абадаг һэн.

Үнгэрһэн жэлые үдэшэһэн, хүнэй зобоһон байдалые, хэһэн нүгэлые усадхаһан, сэбэр сүлөө ба арюун болгоһон «Дүгжүүбын» хуралда ба дүгжүүбые шатаалгада байгаад, шэнэ жэлые угтаһан хуралда байлсажа мүргөөд, Цамда байжа, тусгаар хатарай һургуулитай, багуудые үмдэһэн, һэлмэ, жадаби һан залуу ламанар хонхо дамаарини сан хэнгэрэг, бүреэ бэшхүүрэй абяан дорэ тааруулһан магтаалнуудые үншан, хатар наада харуулжа, сүтлараһан һүзэгшэдые схээр һонирхуулдаг байһан даа.

БУРХАН ШАЖАНАЙ ТАЛААР САГААН ҺАРЫН САГААЛГАНАЙ ҺАЙНДЭРЫЕ ҮНЭРГЭХЭ ТУХАЙ

Эгээл түрүүн Улаан-Үдэ хотодо зондо дутэхэн, илангаяа городто һуудаг үндэр наһатай үбгэд ба хүгшэдэй бурхан шажандаа һүзэглэн мүргэл хэхэ ябадалдань ехэ туһатай «Дхарма» («Зонхобо») хамтарал-дуган байгуулагдажа, үдэр бүхэндэ таһалгаряагүй болодог хуралай үедэ бурханда һүзэглэгшэд ерэжэ мүргэнэ.

11 ламанар ажаллана. Энэ дуган байгуулгада хамба байһан Жамьян Шагдаров мүнгэ, алтаар ба һанал сэдьхэлые дээшэлүүлгээр ехэхэ туһа хүргөө, Ивалгын дасанай шэрээтэ Дашанима Гармажапов дуганай зосоохи хэрэгтэй зүйлнүүдээр ханган туһалаа. Саашадаа дуганай хүсэлдэжэ, ламанарай ажаллахын түлөө гүрэнһөө зүбшөөл абаха, бүридхэлдэ оруулха хэрэгтэ Шойдоржо хамба туһалха байна. Мүнөө хамбын түшаал тэрэ дүүргэнэ.

Улаан-Үдын «Дхарма» бурхан шажанай хамтаралай, шэрээтэ лама Илюхинэв Нимажап болоно. Сагаан һарын Сагаалганай 17 дугаар 60 жэлэй модон Гахай жэл гаража, мүнөө жэлдэ һарын гэзарые тойродог ябадалһаа дулдыдажа, Шэнэ жэлнай урданайхиһаа эртэхэн хүрэжэ ерэбэ.

Ута хабартай, хатуухан, бороо хураар дутамагшаг, ургасаар химдашаг, богони зунтай жэл хүлеэгдэжэ магадгүй гэжэ шэрээтэ лама айладхана. Сагаан һарын шэнэ жэлээ угталгын ба үнгэрһэн жэлые үдэшэлгыч уншалга, хуралнуул **январиин 27-һоо эхилээд, 1995 оной февралиин 15** болотор үргэлжэлхэ байна. Январиин 27-до балин адислалгын үдэр болоно. **Январиин 28-да** сахюуса хурана. **Январиин 29-дэ** үнгэрһэн жэлые үдэшэн, түхеэрэгдэһэн «Дүгжүүбын» хурал уншагдажа, дүгжүүбээ залан гаргажа шатаагаад, үбшэн ба зоболонһоо хахасажа, арюун сэбэр болгон, шэнэ жэлдэ һайн һайхан, амгалан тайбан, ядамаргүй ажаһуухын түлөө **январиин 30-да** үдэр, һүнигүй уншажа, Шэнэ жэлые угтаһан хурал болохо.

Январиин 31-нэй үдэр ном уншаха хурал забһарлажа сагаалаха, Сагаалганай һайндэрые үнгэргэхэ үдэр болоно. Энэ үдэр хүнүүд бэе бэедээ айлшалалсаха, Сагаан һарын шэнэ жэлэй бэлэгүүдые абалсаха, найр наада хэжэ, шэнэ жэлэйнгээ Сагаан һарын Сагаалганай һайндэрые тэмдэглэхэ байна.

1995 оной февралиин нэгэнһээ февралиин 15 хүрэтэр бурхан багшада зорюулһан магтаал уншаха, мандал үргэхэ үдэрнүүд болоно. 1995 оной январиин 31-нэй һүүлээр 1995 оной февралиин 15 болотор Сагаан һарын олоной хурал үргэлжэлхэ.

1995 оной февралиин 7-һоо эхилжэ, февралиин 15 болотор үреэлнүүдые уншаһан хурал боложо, амиды ябаһан амитадай шэнэ жэлдэ һайн һайхан ябахын түлөө, наһа бараһан хүнүүдэй хойто түрэлдөө зоболондо дайрагдахагүй, һайнаар бэеэ олохынь түлөө дурдалгануудые уншаһан ехэ хурал болохо. Энэ хуралда зон зальбаржа, хуралда мүргэхэ байна. Дээрэ дурсагдаһан үдэрнүүдтэ «Дхарма» дуганда бүхы хараалагдаһан уншалгануud дүүргэгдэн уншагдаха, олоной хуралнуud болохо.

Зүгөөр дүгжүүбэ түхеэрэгдэжэ, шатаагдахагүй байна Манай республикын хамтарал-дуганууудай гол болохо Ивалгын дасанда **1995 оной январиин 29-дэ** дүгжүүбые түхеэржэ уншаад, гаргажа шатааха байна. «Дхарма» хамтаралай-дуганай шэрээтэ Нимажап Илюхиновэй хэлэһэнэй ёһоор, мүнөө жэлэй Сагаан һарын Сагаалганай һайндэр манай республикын бурхан шажаниие хүтэлэгшэдэй зүгһөө иимэрхүүгээр үнэргэгдэхэ гэжэ хараалагдана.

Буряад арад зон жэл бүри Сагаан һарын шэнэ жэлые угтан, шэнэ жэлэй һайндэр Сагаалганиие алдангүйгөөр үнэргэдэг заншалтай. Мүнөө гараһан-хүхэгшэн модон Гахай жэлые угтажа, Шэнэ жэлдэ ядамаргүйхэн, бүриин бүтэн, амгалан тайбан һуухые хүсэн, үреэл табигдажа, Сагаалганай һайндэрые үнэргэхэ юм.

Соёлой гүнзэгыгөөр дэлгэрһэн энэ үедэ, манай Буряадай оперо болон баледэй, драматическа театрай артистнууд, ансамбльнууд Шэнэ жэлэй Сагаалганай һайндэртэй дашарамдуулан, гоё һайхан наадануудые зондо харуулха байна. Шэнэ модон Хүхэгшэн Гахай жэлдэ һайхан һуужа, һанаһан хэрэгүүднай бүтэжэ, амжалтатай ондо орохомнай болтогой!

Н. ПАНЗАТОВ,
уншагша.

Улаан-Үдэ.

АГУУ ИЛАЛТЫН 50 ЖЭЛЭЙ ОЙДО

ЗААБАРИ, ЗҮБШЭЛӨӨ ҮГЭҺӨӨР

Эрхүүгэй областиин Алайрай аймагай Ехэ-Бахтай һуурин Михей Ербановай тоонго нютаг. Эндэл 1918 ондо Петр Николаевич Балдухаев түрэһэн намтартай. Дайнай эхилхэтэй сасуу Балдухаевтанай гэр бүлэһөө гурбан хайрата хүбүүдынь һубарилдан дайнда мордоһон юм. Хоёрынь лэ гэртээ бусаха хуби заяатай байгаа.

1941 оной декабрь һарада Петр Николаевич Эрхүүгэй областиин Мальта станци эльгээгдээ. Эндэ младша командирнуудай курсануудые дүүргэһэн юм. Фронт ошood байхадаа, тэрэ стрелково 218-дахи дивизиин 670-дахи полкын автоматчигуудай взводой командираар томилогдоо һэн.

Уданшьегүй шуһата байлдаан соогуур залуу командир дайсанай һомондо дайрагдажа, госпитальдо аргалуулха баатай болоо бэлэй.

— Гэнтэ мэдээ ороод хорахадам, тээ саанахана, нэгэ хэды алхамай зайда, багахан гол урдана. Голой уһан наранда ялбайжа харагдаха юм. Хажуугаарни байлдаанда унаһан сэргэшэдэй бэенүүд, мүн ехээр шархатаһан үшөө нэгэ залуу хүбүүн хэбтэнэ. Шагнахадам, «уһа, уһа үгыт» гэнэ ха. Теэд хүбүүнэй уһа эрихыень дуулаһан хүн үсөөн байгаа ёһотой. Тэрэ хажуудань амигүй хэбтэһэн хүнэй шархаһаа гоожожо байһан шуһа альган соогоо удхаад, һорожо һуугаа бэлэй, — гэжэ Петр Николаевич һанаагаа тэрэ зэбүүн удэрнүүдтэ тэхэрюулэн, сэдьхэлээ хүдэлгэн хөөрэнэ.

Госпитальдо аргалуулһанайнгаа һүүлээр өорынгөө частиин стрелково взводой командираар нэгэдэхи Белорусска фронт эльгээгдээ.

— Нэгэ дахин взводоороо танкнуудаар тагнуулда гарабабди. Теэд немецүүдэй дзот дээрэ тудашообди. Би, үшөө хэды хүн танк дээрэ ябанабди. Арай-шамай гэжэ немецүүдэй һабарһаа мултаржа, өөһэдынгөө часть бусаа бэлэйбди, — гэжэ үбгэн хөөрөөгөө үргэлжэлүүлнэ.

Хамгаалалгада байгаад, нэгэ хэды үдэр амарха саг манай сэргэшэдтэ хаа-яа болодог һааб даа. Машина соо эмхидхэгдэһэн банида орожо, сэбэр хубсаһа үмдэхэдэ, хэды гоё байгааб. Петр Николаевич нимэ үеын болоходо, аяар холо, Бахтай нютагта үдэр бүри хүбүүдһээ мэндын тэмдэг хүлеэжэ байһан эжы, абадаа бэшэг бэшэхэ гэжэ оролдодог һэн.

Теэд удааншье болонгүй һомонуудай эшхэрээн, бомбонуудай тэнэрэлгэ... Хөёрдохиёо госпитальдо аргалуулһанайнгаа һүүлээр Петр Николаевич Сэрэгэй Хойто бүлэгтэй Варшава хото эльгээгдэһэн юм. Эндэ 1945 оной декабрь һараһаа 1947 он хүрэтэр харуулай взводой командираар алба хээ. Январиин 2-то ахамад лейтенант Петр Николаевич Балдухаев албанһаа табигдаһан юм.

Нютагаа бусажа, үнинэй танил басатантаяа хуби заяагаа нилүүлээ, 2 басагатай, 3 хүбүүтэй. Мүнөө хүгшэнтэеэ хоюулан байдагшье һаа, үдэр бүри ашануудынь ерэжэ, хэрэгтэй юумыень асардаг, гэр соохиень сэбэрлэдэг юм. Тэдэнь хүгшэн абынгаа орден, медальнуудые гаргажа хараха дуратай. Эдэнь Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын I, II шатын орденууд, хэдэн медальнуud.

— «Дайнай ветеран» гэһэн үнэмшэлгэтнай хэрэгтэй болодог гээшэ гү? — гэжэ асууухадамни:

— Урдань хэрэгтэй бологшо һэн. Эдихэ ууха юумэн бидэндэ үнэгүйгөөр үгтэдэг байгаа. Мүнөө адлил сэнтэй болошонхой. Ямар саг боложо байна гээшэб? Дайнай һүүлээршье бараг байһан шэнгеэр һанагдана. Мүнөө жэл нютагтамнай һайн ургаса гараа. Теэд хуряаха гэхэдэ, хүн үсөөдэнэ гэлсэнэ. Колхоз, совхозуудта салин хэдэн һараар үгэхэгүйдэнь, хэн худэлхэ дуратай байхаб даа.

Үндэр наһатай болоошье һаа, бүхы гүрэн соо боложо байһан үйлэ хэрэгүүдээр һонирхожо, аша, зээнэрэйнгээ ерэхэдэ, тэдэндээ заабари, зүбшэл үгэжэ һуудагынь ехэ һайшаалтай юм.

Т. БАДМАЕВА.

«ЧИПОЛЛИНЫН УШАРАЛТА ЯБАДАЛНУУД»

гэһэн 3 үйлэтэй балет харуулһан яхад айлшад хараагшадай үндэр сэгнэлтэдэ хүртөө. Олондо мэдээжэ игальян уран зохёолшо Дж. Родариин Чиполлино тухай номой (үльгэрэй) удхаар табигдаһан баледые балетмейстер Александр Полубенцев шадамар бэрхээр найруулһан байна. Москва, Санкт-Петербургын шүүмжэлэгшэдэй дээдын сэгнэлтэдэ хүртэһэн энэ зүгэгые улаан-удынхид хүүгэдтээ ехэ һонирхон хараа, халуунаар альга ташаа.

Үльгэр соохи овощнуудай ажаһуудаг хотын (тайзан ехэ зохидоор шэмэглэгдэнхэй) амгалан байдалтай байһан Чиполлинын (артист Дмитрий Дмитриев) Чиполлоне эсэгэтээ (В. Местников), бусад үгытэй нүхэдтээ хүхилдэжэ, хатаржа байтарнь үри шэриеэ, налгоо түлөөгүй Тыквын (С.Ултургашев) гэрые Лимон хаан-тайжа (Н. Мясоедов), Синьор Помидор (Ю. Зубков) сэргэшэдтээ дэбһэжэ эбдэнэ. Тиигээд нүхэдынь шэнэгэр Тыквэдээ барижа үгэнэ, саашадаа Чиполлино нүхэдтээ баяшуултай тэмсэжэ, эсэстэнь илана...

Хүүгэдэй гансата танихаар костюмуудые үмдэһэн, элдэб янзын овощнууд болон артистнууд хүнгэн солбоноор хатарна, образуудайнгаа шэнжэ шанарые, абари зангые зохидоор damжуулна, тобойлгон харуулна. Артистнуудай хүдэлсэ, хатар бүхэн ойлгосотой, тоб гэмэ тодо гэжэ тэмдэглэхээр. Эндэ ерэһэн үхибүүдэй ойлгохоор үйлэ хэрэгүүд тайзан дээрэ харуулагдана. Илангаяа хобууша, һаймһаруу Горошегой (С. Афонасевич) Вишенкын (Саха (Яхад) Республикын габьяата артист Б. Матвеев), Чиполлинын, Гүлзөөргэнын (О. Абрамова) рольнуудые гүйсэдхэһэн артистнуудай хатарнуud, уран бэлиг бултанда зохидшоогдоо.

Оройдоол хоёр газарта табигдаһан, нэрлэбэл, Санкт-Петербургда, мүн Яхадта харуулагдажа байдаг энэ хүүгэдэй баледэй олоной хабаадагшадай (кордебалет) нэгэн доро, нэгэ адлиар хэгдэһэн хүдэлсэнүүд, хатарнуud һайшаагдажа, илангаяа солистнуud бэрхээр хатаржа, үхибүүд «гоё-оо» гэжэ оло дахин хашхаралдаа. Радиогоор оло дахин дамжуулагдадаг Чиполлино тухай зүжэгэй бултанда мэдэжэ хүгжэм дуутай, К. Хачатурянай зохёоһон энэ балет хужарлажа, сэдьхэлээ ханаһан үхибүүд ехэ баяртай гэртээ бусаа һэн. Айлшадаймнай харуулһан, хүүгэдтэ зорюулагдаһан балет ехэ һонин, баян удхатай, дээдын хэмжээн дээрэ найруулагданхай гэжэ онсолхоор байна. Иимэ зүжэгүүд үхибүүдтэ ойлгосотой, һонирхолтой, ехэ удха шанартай.

Б. ДОРЖИЕВА.

СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ

ТОБШОХОНООР...

ХҮНГЭН АТЛЕТИКЭ. Алас-Дурна зүгэй зонын түрүү һуури эзэлхын түлөө үбэлэй мүрысөөн Хабаровск хотодо боложо дүүрэбэ. Энэ мүрысөөн Россин Федерациин түгэсхэлэй нааданда хабаадаха атледүүдые элирүүлхэ зорилготой байһан дээрэһээ илангаяа шанга тэмсэлдэ боложо дүүрэбэ. Түгэсхэлэй мүрысөөн байгша оной февралиин 24—26-да Волгоград хотодо үнэргэгдэхэ юм.

Эндэ эгэшэ дүүнэр—спортын мастернууд Вера болон Наталья Чистякованууд онсо шалгаржа, үндэр үрэ дүнгүудые харуулба. В. Чистякова 60 метрэй зайе 7,2 секунда соо гаталжа, зонын чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртөө. 200 метрэй урилдааанда тэрэ 25,3 секунда саг харуулжа, эгэшэ Наташадаа 0,1 секундаар гартаһан байха юм. Наталья Чистякова 400 метрэй зайда урилдахадаа, 55,3 секунда сагтайгаар республикын шэнэ рекорд тогтоогоо. Тиигэбэшье Россин суглуулагдамал командын гэшүүн, уласхоорондын классай спортын мастер Татьяна Захаровада (Хабаровск) шүүгдэһэн байгаа.

Нёдондо жэл спортын мастерай норматив дүүргэһэн Владимир Бородихин 2 метр 5 сантиметр үндэрые харайжа, мүнгэн медалиар шагнагдаба. Гадна тэрэ ядро түлхилгөөр 13 метр 80 сантиметр үрэ дун харуулжа, илалта түйлаба. Буряадай багшанарай институдай оюутан спортын мастер Сергей Лобов 7 метр 12 сантиметртэ утые харайжа, хүрэл медаляар шагнагдаа. Энэл дээдэ һургуулиин оюутан, спортын мастерта кандидат Олег Комиссаров 60 метрые—6,7, 200 метрые 22,4 секунда соо гаталжа, гурбадахи һууринуудта гараба.

Мүрысөөнэй дүнгүүдээр эгэшэ дүүнэр Чистякованууд, В. Бородихин гэгшэд Россин түгэсхэлэй нааданда хабаадаха эрхэдэ хүртөө.

* * *

Кроссой урилдаагаар орой түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн Хабаровск хотодо боложо дүүрэбэ. Энэ мүрысөөн Россин Федерациин түгэсхэлэй нааданда хабаадаха атледүүдые элирүүлхэ зорилготой байһан дээрэһээ илангаяа шанга тэмсэлдэ боложо дүүрэбэ. Түгэсхэлэй мүрысөөн байгша оной февралиин 24—26-да Волгоград хотодо үнэргэгдэхэ юм.

Эндэ эгэшэ дүүнэр—спортын мастернууд Вера болон Наталья Чистякованууд онсо шалгаржа, үндэр үрэ дүнгүудые харуулба. В. Чистякова 60 метрэй зайе 7,2 секунда соо гаталжа, зонын чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртөө. 200 метрэй урилдааанда тэрэ 25,3 секунда саг харуулжа, эгэшэ Наташадаа 0,1 секундаар гартаһан байха юм. Наталья Чистякова 400 метрэй зайда урилдахадаа, 55,3 секунда сагтайгаар республикын шэнэ рекорд тогтоогоо. Тиигэбэшье Россин суглуулагдамал командын гэшүүн, уласхоорондын классай спортын мастер Татьяна Захаровада (Хабаровск) шүүгдэһэн байгаа.

Нёдондо жэл спортын мастерай норматив дүүргэһэн Владимир Бородихин 2 метр 5 сантиметр үндэрые харайжа, мүнгэн медалиар шагнагдаба. Гадна тэрэ ядро түлхилгөөр 13 метр 80 сантиметр үрэ дун харуулжа, илалта түйлаба. Буряадай багшанарай институдай оюутан спортын мастер Сергей Лобов 7 метр 12 сантиметртэ утые харайжа, хүрэл медаляар шагнагдаа. Энэл дээдэ һургуулиин оюутан, спортын мастерта кандидат Олег Комиссаров 60 метрые—6,7, 200 метрые 22,4 секунда соо гаталжа, гурбадахи һууринуудта гараба.

Мүрысөөнэй дүнгүүдээр эгэшэ дүүнэр Чистякованууд, В. Бородихин гэгшэд Россин түгэсхэлэй нааданда хабаадаха эрхэдэ хүртөө юм.

* * *

Буряад оной болон Монголой суглуулагдамал командануud хани ёһоной харилсаа холбоотой юм. Эгээл тиимэһээ нэгэ нэгэндээ айлшалалсажа, һорилго бэлэдхэл хэдэг, бүхэроссин мүрысөөнүүдэ хабаададаг байгаа. Тиигэ манай республикын 12 боксер һуралсалынь нааданда хабаадаха эрхэдэ хүртэхэ юм.

* * *

Буряад оной болон Монголой суглуулагдамал командануud хани ёһоной харилсаа холбоотой юм. Эгээл тиимэһээ нэгэ нэгэндээ айлшалалсажа, һорилго бэлэдхэл хэдэг, бүхэроссин мүрысөөнүүдэ хабаададаг байгаа. Тиигэ манай республикын 12 боксер һуралсалынь нааданда хабаадаха эрхэдэ хүртэхэ юм.

Буряад оной болон Монголой суглуулагдамал командануud хани ёһоной харилсаа холбоотой юм. Эгээл тиимэһээ нэгэ нэгэндээ айлшалалсажа, һорилго бэлэдхэл хэдэг, бүхэроссин мүрысөөнүүдэ хабаададаг байгаа. Тиигэ манай республикын 12 боксер һуралсалынь нааданда хабаадаха эрхэдэ хүртэхэ юм.

* * *